

**Euroopa Liidu Nõukogu soovitus
mitteformaalse ja informaalse õppe
valideerimise kohta**

Eesti aruanne

2023

Käesolev aruanne annab ülevaate Euroopa Liidu Nõukogu poolt 2012. aastal mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise kohta tehtud soovitusete täitmise osas Eesti riigis.

Märkus: Aruande koostamine baseerub dokumentide analüüsil ja VÕTAt rakendavate haridusasutuste (kõrgkoolide, kutsekoolide ja täiskasvanute gümnaasiumite) seas läbiviidud küsitluste tulemustel.

Tellijaja: SA Kutsekoda

Koostaja: Heleriin Jõesalu (Kasvulava OÜ)

Koostamisele aitasid kaasa: Külli All, Kadi Rebasoo ja Sigrid-Ester Tani Haridus- ja Teadusministeeriumist ning Heli Oruaas SA Kutsekojast.

Eesti, 2023

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisega seotud korraldus ja rakendamise alused	6
1.1 Seadusandlik regulatsioon ja finantseerimine	6
1.2 VÕTA ühtsed põhimõtted	8
1.3 VÕTA protsess	11
1.4 Avatud e-õppevaral või mobiilsuste raames õpitu nähtavaks muutmine VÕTAgaga	16
1.5 VÕTA rakendamisest erinevates haridustasemetes ja kutse andmisel	17
2. VÕTA rakendamise ulatus ehk VÕTAgaga omandatavad kvalifikatsioonid	23
3. VÕTA rakendamise seosed läbipaistvust ja tunnustamist toetavate vahenditega	25
4. Üksikisikute toetamine VÕTA kasutamisel	28
5. Sidusrühmade roll VÕTA rakendamisel	32
6. VÕTA kvaliteedi tagamine, sh praktikute tegevusvõimekuse suurendamine	34
7. Hindamine ja järelevalve	37
8. Kokkuvõtvad järeldused	39

Sissejuhatus

Käesolev aruanne annab ülevaate mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimisest ehk teisisõnu sellest, kas ja kuidas on Eesti haridus- ja kutseüsteemis võimalik arvestada varasemalt õpitut ja töökogemust. Seejuures ei ole oluline, kas inimene on varasemalt õpitu omandanud formaalõppes (nt kõrg- või kutsekoolis), mitteformaalse õppe kaudu (nt täienduskoolitusel) või informaalset viisil (nt iseseisvalt) õppides, sealhulgas läbi töökogemuse. Eestis tunneme seda protsessi **varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise** ehk **VÕTA** nime all.

VÕTA on Eestis defineeritud järgmiselt: **Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine on protsess, millega pädev asutus kindlaksmääratud kriteeriumidest lähtudes hindab taotleja kompetentsust, see tähendab tema teadmiste, oskuste ja hoiakute vastavust haridusasutuse vastuvõtutingimustele, õppekava või selle osa(de) õpiväljunditele või kutsestandardi kompetentsusnõuetele. Kui taotleja pädevused vastavad nimetatud nõuetele, arvestatakse neid vastuvõtutingimuste või õppekava täitmisel või kutse andmisel¹.**

Ehk siis teisisõnu aitab VÕTA teha nähtavaks ja väärtustada kõiki inimese teadmisi ja oskusi, olenemata nende omandamise ajast, kohast ja viisist. VÕTAt rakendatakse Eestis kõige rohkem kõrg- ja kutsehariduses ja kutse andmisel ning üha enam ka üldhariduses. Seega on olulisteks osapoolteks nii kõrgkoolid, kutsekoolid, üldhariduskoolid (eelkõige täiskasvanute gümnaasiumid) kui ka kutse andjad.

2012. aasta Euroopa Liidu Nõukogu soovitusel valideerimise kohta kutsutakse liikmesriike üles kehtestama 2018. aastaks riiklik valideerimise kord. Selline kord peaks võimaldama üksikisikutel suurendada väljaspool formaalhariduse süsteemi (nt täienduskoolitustel, tööl, kodus või vabatahtliku tegevuse käigus) omandatud teadmiste ja oskuste nähtavust ja väärtust. Iga riik peab esitama ka ühekordse aruande soovitusel järgimiseks rakendatud poliitikameetmete kohta.

Käesoleva aruande eesmärk ongi anda ülevaade VÕTA arengutest ja hetkeseisust Eestis. Seejuures lähtutakse liikmesriikidele etteantud aruande struktuurist: aruandes käsitletakse nii VÕTAgaga seotud seadusandlikku regulatsiooni ja finantseerimist; VÕTA põhimõtete rakendamist (sh õpitu/omandatu identifitseerimist, dokumenteerimist, hindamist ja sertifitseerimist); antakse lühiülevaade VÕTA rakendamisest erinevates haridustasemetes ja kutse andmisel; kirjeldatakse VÕTA rakendamise ulatust ehk VÕTAgaga omandatavaid kvalifikatsioone ning VÕTA rakendamise seoseid teiste läbipaistvust ja tunnustamist toetavate vahenditega. Samuti kirjeldatakse, kuidas toetatakse potentsiaalseid taotlejaid ja milline on erinevate sidusrühmade roll VÕTA rakendamisel. Veel kirjeldatakse, kuidas toetatakse VÕTA nõustajate ja hindajate professionaalsust ning kuidas tagatakse VÕTA kvaliteeti, sealhulgas ka, kuidas toimuvad hindamine ja järelvalve.

¹ Haridus- ja Teadusministeerium. VÕTA põhimõtted. Veebileht: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/v6ta_p6himotted.pdf (Külastatud 28.03.2023).

VÕTAgaga seotud arendustegevused Eestis said alguse enam kui 20. aastat tagasi. Kokkuvõtlikult iseloomustab mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimist Eestis institutsioonidekeskne lähenemine. Ei eksisteeri ühte riikliku valideerimise korda, küll aga lähtuvad kõik VÕTAt rakendavad asutused VÕTA ühtsetest põhimõtetest, mis omakorda toetuvad Euroopa Liidu VÕTA soovitudele ja juhenditele ning seadustes ja haridusstandardites sätestatust. Nii õppeasutused kui ka kutse andjad on ise vastutavad VÕTA rakendamise seotud regulatsioonide väljatöötamise eest.

1. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisega seotud korraldus ja rakendamise alused

Käesolevas peatükis antakse ülevaade VÕTAgaga seotud seadusandlikest regulatsioonidest ja finantseerimisest; VÕTA mõistest, eesmärkidest ja ühtsetest põhimõtetest; VÕTA rakendamise protsessist kui varem õpitu/omandatu identifitseerimisest, dokumenteerimisest, hindamisest ja sertifitseerimisest ning VÕTA rakendamisest erinevates haridustasemetes ja kutse andmisel. Käsitletakse ka veel avatud e-õppevaral ja/või mobiilsuste raames õpitu nähtavaks muutmist VÕTAgaga.

1.1 Seadusandlik regulatsioon ja finantseerimine

Eestis hakati VÕTA-teemaga projektipõhiselt tegelema juba 2000ndate alguses ja nende tulemused olid hiljem sisendiks loodud õiguslikele regulatsioonidele. Ülevaate saamiseks Euroopas seni levinud praktikast ja hoiakutest varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisel ning ühtse Euroopa süsteemi loomiseks algatasid suured Euroopa koostöövõrgustikud (EUCEN - Euroopa Ülikoolide Täienduskoolituse Koostöövõrk, EAEA - Euroopa Täiskasvanuhariduse Assotsiatsioon, FIEEA - Rahvusvaheline Õpilasvahetuse Föderatsioon, AEFP - Euroopa Kutsehariduse Assotsiatsioon, SEFI - Euroopa Insenerihariduse Ühing) ühisprojekti TRANSFINE (2002-2003). Ka Eesti osales selles projektis: viidi läbi uuring ja koostati VÕTA praktikatega seotud ülevaade².

Eesti VÕTA süsteemi loomine ja rakendamine lähtub **VÕTA põhimõtetest**, mille väljatöötamine oli üks [Eesti Elukestva õppe strateegia \(2005-2008\)](#) eesmärkidest. Euroopa Sotsiaalfondist aastatel 2005-2008 toetatud projekti „**Ülikoolilõpetajate konkurentsivõime tõstmine läbi õppetegevuse kvaliteedi arenduse (LÜKKA)**“ raames kujundati välja VÕTA põhimõtted kõrghariduses ja edastati need ettepanekuna haridus- ja teadusministeeriumile. Omamoodi panuse LÜKKA arendustegevustesse andis Kutsekoja kogemus töökogemuse arvestamisel kutseomistamise protsessis. Selles osas on Kutsekoda nii-öelda „VÕTA pioneer“, sest Eesti kutsesüsteemi eesmärgiks on loomisest saati olnud Eesti tööjõu konkurentsivõime tõstmine ning seeläbi töötajate oskuste ja teadmiste arvestamine ja tunnustamine hoolimata nende omandamise viisist³.

Kokkuvõtvalt saab väita, ettepanekute väljatöötamisel lähtuti nii Eesti haridusruumis arengutest kui ka Euroopa Liidu tasandil toimunud VÕTAgaga seotud arendustegevustest, mis viisid Euroopa Komisjoni 2004. aasta ühtsete mitteformaalse ja informaalsete õppe

² Valk, A., Saluveer, A., Kesli, Ü., Taro, K., Haidak, T., Kivimäe, A., Anton, E. (2003). [Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine: Eesti kogemus: detsember 2002 - veebruar 2003: TRANSFINE, projekti 2. faas](#). Tartu Ülikooli Avatud Ülikool

³ SA Kutsekoja koduleht (2007). *Kutsekoda osaleb VÕTA (Varasemate õpi- ja töökogemuste arvestamine) projektis*. Veebileht: <https://www.kutsekoda.ee/kutsekoda-osaleb-vota-varasemate-õpi-ja-tookogemuste-arvestamine-projektis/> (Külastatud 13.03.2023)

valideerimise põhimõtete⁴ sõnastamiseni. Sealt edasi aastal 2009 Cedefopi⁵ koostatud juhenditeni ning aastal 2012 Euroopa Liidu Nõukogu soovitusteni. LÜKKA projekti toel valminud ettepanekule toetudes täiendati 2007. aastal vastava peatükiga kõrgharidusstandardit ja 2009. aastal kutseharidusstandardit. Üldhariduses võimaldab VÕTA kasutamist põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PSG) § 17 lg 4, kuid reguleerituse tase võrreldes kõrg- ja kutseharidusega on mõnevõrra madalam. Läbiva põhimõttena kehtib, et VÕTA on õppijatele võimalus, mida iga õppeasutus peab pakkuma. Samas PGS loob küll võimaluse, kuid ei pane õppeasutusele kohustust töötada välja vastavasisuline regulatsioon ning seda rakendada.

VÕTA rakendamine kutse andmisel ei ole seadusandlikul tasemel reguleeritud, ent kutsesüsteemi üheks eesmärgiks ongi aidata kaasa inimeste kompetentsuse hindamisele ja tunnustamisele, olenemata, kus ja kuidas õppimine on toimunud. Seega on VÕTA ideestik paljuski kutse andmisel aluseks. Kutsesüsteemi loomist ja toimimist, sealhulgas inimeste kompetentsuse arendamist, hindamist, tunnustamist ja võrdlemist reguleerib kutseeadus. Kutset andvad asutused saavad VÕTAgaga seotud toimingud täpsustada, kas kutse andmise kordades või selleks eraldi välja töötatud VÕTA kordades.

VÕTAgaga seotud arendustegevused on seni olnud rahastatud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt peamiselt Euroopa Sotsiaalfondi (ESFi) toel. VÕTA süsteemi loomise ja rakendamise algusaastatel kutsuti ellu suuri projekte/programme, nagu näiteks juba mainitud LÜKKA projekt ajaperioodil 2005-2008. VÕTA arendustegevustega jätkati peaaegselt ESFi toetusel Sihtasutuse Archimedes (nüüd Haridus- ja Noorteamet) poolt elluviidava kõrghariduse arendamise programmi Primus (2008-2015) raames. Kuigi Primuse programm oli suunatud eelkõige kõrgkoolidele, tehti laiapõhjalist koostööd erinevate osapooltega, eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumi, kutsehariduse arendusprogrammide ning Kutsekojaga. Kutseharidusega seotud VÕTA arendustegevusi edendati programmi „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013“ raames, mille elluviimise eest vastutas Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (hiljem SA Innove).

Alates 2015. aastast on Haridus- ja Teadusministeerium VÕTAgaga seotud arendustegevusi ellu viinud ESFi toetatava tegevuse „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“ raames. Ka uues programmiperioodis (2021-2027) planeeritakse arendustegevusteks uusi ressursse struktuurifondidest. 2022 alustatud EFSi projekti „Kutsesüsteemi reform“ raames on plaanis läbi viia koolituse oskuste hindajatele, et muuhulgas tõsta sellega ka mitte- ja informaalset õpitu hindamise ja tunnustamise kvaliteeti. Samuti on planeeritud infosüsteemide arendused oskuste enesehindamise toetamiseks VÕTA rakendamisel.

⁴ European Commission. 2004. Common European principles for the identification and validation of non-formal and informal learning. Brussels, Commission of the European Communities. Veebileht: https://www.cedefop.europa.eu/files/etv/Information_resources/EuropeanInventory/publications/EC_common_principles_validation_20040303.pdf (Külastatud: 20.03.2023)

⁵ CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training) - Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus. Cedefop asutati 1975. aastal, organisatsioon aitab Euroopa Komisjonil, ELi liikmesriikidel ja sotsiaalpartneritel kujundada asjakohast Euroopa kutseharidus- ja kutsekooletpoliitikat.

Kuivõrd õppeasutused on ise vastutavad VÕTA rakendamise korraldamise eest, siis rahastatakse VÕTAt ka koolide eelarvest ehk riigieelarvest või erakoolide puhul lisaks ka erakapitalist, sealhulgas õppijate õppemaksudest. Koolid peavad tagama vastavate tingimuste ja kordade väljatöötamise, õppijate järjepideva teavitamise ja nõustamise, see tähendab aga ka nõustamisega seotud personali ning muidugi hindajate töö korraldamist. Samuti vastutavad õppeasutused VÕTA kvaliteedi arendamise ja vajaliku statistika kogumise eest.

Kutse andjad finantseerivad enda arendustegevuse (sh VÕTAgaga seotud arendustöö) kutse taotlemisele kehtestatud tasudest. Üksikute kutsete taotlemise puhul on VÕTA kasutamisele kehtestatud veel eraldi tasu. Kui kutse andja annab kutset kutseõppeasutuse lõpetajale, siis see hüvitatakse riigi poolt.

Kokkuvõtvalt, Eestis lähtutakse VÕTA rakendamisel **ühtsetest põhimõtetest** ja valdavalt on see reguleeritud seadusandlikul tasandil. Iga haridustaseme õppeasutused (üldhariduskoolid, kutseõppeasutused, rakenduslikud kõrgkoolid, ülikoolid) ja kutse andjad on aga ise vastutavad VÕTA rakendamise korraldamise ja edendamise eest. Seega on VÕTA rakendamine Eestis suurel määral institutsioonide keskne. VÕTA arendustegevuse eestvedaja roll on olnud Haridus- ja Teadusministeeriumil, kes on erinevatel ajaperioodidel kaasanud sellesse ka allasutusi ja koostööpartnereid.

1.2 VÕTA ühtsed põhimõtted

Riigitasandil kehtivad **VÕTA põhimõtted**⁶ on järgnevad.

Mõiste: Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine (VÕTA) on protsess, millega pädev asutus kindlaksmääratud kriteeriumidest lähtudes hindab taotleja kompetentsust, s.t tema teadmiste, oskuste ja hoiakute vastavust haridusasutuse vastuvõtutingimustele, õppekava või selle osa(de) õpiväljunditele või kutsestandardi kompetentsusnõuetele. Kui taotleja pädevused nimetatud nõuetele vastavad, arvestatakse neid vastuvõtutingimuste või õppekava täitmisel või kutse andmisel.

VÕTA eesmärgiks on

- väärtustada isiku kompetentsust ning edendada võrdseid võimalusi selle hindamiseks ja tunnustamiseks, sõltumata teadmiste ja oskuste omandamise ajast, kohast ja viisist;
- toetada elukestvat õpet ning mobiilsust haridussüsteemi ja tööturu vahel ning nende sees;
- parandada inimeste, sh sotsiaalselt ebasoodsas olukorras isikute juurdepääsu haridusele, avardada nende võimalusi hariduse omandamiseks ja tööturul konkureerimiseks ning toetada nii üksikisiku kui ühiskonna ressursside tõhusamat

⁶ Haridus- ja Teadusministeerium. VÕTA põhimõtted. Veebileht: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/v6ta_p6himotted.pdf (Külastatud 04.03.2023).

kasutamist.

VÕTA põhimõtted

Põhimõte	Rakendusnorm
1.VÕTA on eesmärgipärane.	1.1 VÕTA protsessi kujundamisel lähtutakse VÕTA eesmärkidest.
	1.2 VÕTA on kõikidele osapooltele ühtselt arusaadav.
2.VÕTA lähtub taotleja vajadustest ja on taotlejale vabatahtlik.	2.1 VÕTA ajaraamistik ja muud taotlejale esitatavad tingimused on teostatavad.
	2.2 Varasemaid õpinguid ja töökogemust hindav ja arvestav asutus tagab taotlejale vajaliku informatsiooni ning juhendamise ja nõustamise kättesaadavuse.
	2.3 Taotlejal on õigus apelleerida vastavalt haridusasutuse regulatsioonile või kutse andmise korrale.
	2.4 Taotleja saab hindamisprotsessi lõpus tagasisidet.
3. VÕTA korraldus ja meetodid on usaldusväärsed ning toetuvad haridus- ja kutsestandarditele ning headele tavadele. Keskne roll on usaldusel, mis tuleneb ühiskondlikust tunnustusest, täpselt defineeritud standarditest ning selgest informatsioonist hindamise protsessi ja kriteeriumide kohta.	3.1 Kõikide osapoolte ülesanded ja vastutuse piirid on teada ja neid järgitakse VÕTA protsessis.
	3.2 Hindamismeetodid ja -protseduurid on eesmärgipärased ja üheselt arusaadavad.
	3.3 Varasemate õpingute ja töökogemuse hindamine toimub tõendusmaterjali põhjal.

	Hindamisel kasutatakse sobivaid hindamise meetodeid ja selgeid hindamiskriteeriume.
	3.4 VÕTA osapooled tagavad varasemate õpingute ja töökogemuse hindamiseks esitatud andmete kaitse.
4. Hindajad ja nõustajad on kompetentsed, sõltumatud ning erapooletud. Iseseisvus ja erapooletus on hindamisprotsessis võtmeteguriteks ning põhinevad hindajate vastutusel. Hindajate ja nõustajate rollid on selged ja eraldatud.	4.1 Nõustaja tutvustab vajadusel taotlejale VÕTA protseduuri ning juhendab taotlejat.
	4.2 Hindajad on oma otsustes erapooletud ja sõltumatud.
	4.3 Hindaja tunneb ja järgib VÕTA hindamise põhimõtteid. Hindaja on hinnatava valdkonna professionaal.
	4.4 Hindajad ja nõustajad arendavad pidevalt oma professionaalseid oskusi.
5. VÕTA kvaliteedi kindlustamine on süsteemne pideva parendamise põhimõttest lähtuv protsess.	5.1 VÕTA kvaliteedi tagamine on haridusasutuse õppeprotsessi või kutse andja kvaliteedikindlustamise süsteemi osa.
	5.2 Haridusasutus või kutse andja hindab regulaarselt VÕTA põhimõtteid, hindajate ja nõustajate kompetentsust ning VÕTA korraldust.
6. VÕTA hindamisel järgitakse täpseid ja üheselt mõistetavaid hindamise põhimõtteid.	6.1 Hinnatakse mitte kogemuse olemasolu, vaid kogemusest õpitut.

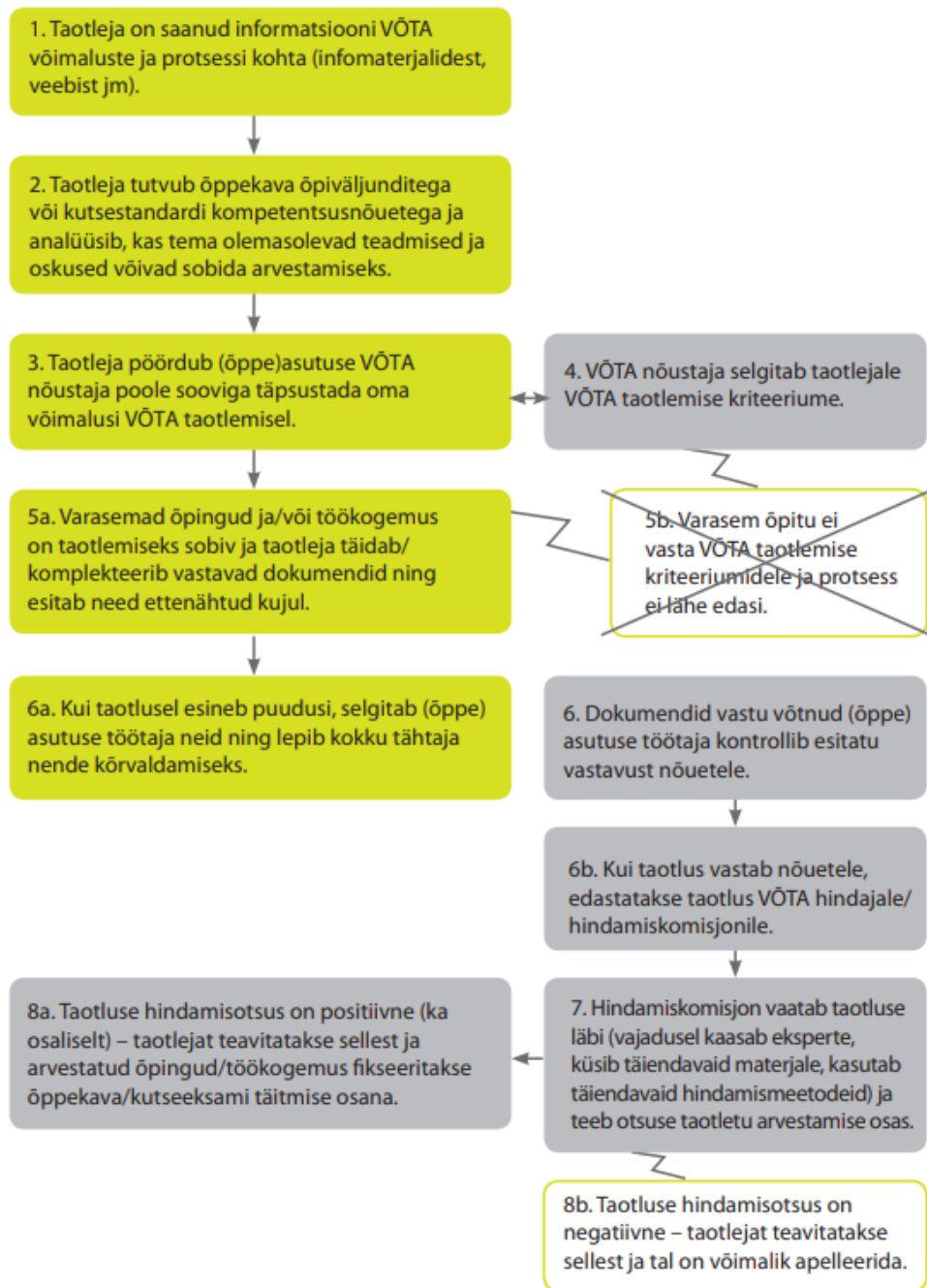
Kokkuvõtvalt, toetudes nendele põhimõtetele on oluline, et iga VÕTAt rakendav organisatsioon töötaks välja ja vastutaks VÕTAgaga seotud asjaajamise korraldamise ja edendamise eest. Järgides seejuures, et VÕTA protsess oleks selge ehk üheselt arusaadav, dokumenteeritud ja läbipaistev kõikidele osapooltele (seda eelkõige taotlejale, nõustajale, hindajale) ning lähtuks nii haridusstandardites sätestatuga kui ka oleks kooskõlas Euroopa Liidu VÕTA soovitusetega.

1.3 VÕTA protsess

VÕTA protsessis on alati kolm osapoolt: **taotleja**, **nõustaja** ja **hindaja**. Protsessi keskseteks tegevusteks on: **identifitseerimine**, **dokumenteerimine**, **hindamine** ja tulemuste **sertifitseerimine**.

Kuigi VÕTAt rakendatavates organisatsioonides võib see olla mõnevõrra erinevalt korraldatud, siis arvestades nii VÕTA põhimõtteid, seadusandlikku regulatsiooni ja aastate jooksul väljatöötatud juhendmaterjale, lähtutakse VÕTA rakendamisel üldiselt alljärgnevast protsessijoonisest⁷.

⁷ Rutiku, S., Vau, I., Ranne, R. (2011). *VÕTA Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Käsiraamat*. Sihtasutus Archimedes

Identifitseerimine

VÕTA rakendamise eelduseks on varem õpitu sisuline sobivus õppekava ja selle õpiväljunditega või kutsestandardiga ning piisava tõendusmaterjali olemasolu. Seetõttu on VÕTA rakendamisel oluline tähelepanu pöörata VÕTA-alase teabe levitamisele ja potentsiaalsete taotlejate nõustamisele. Seejuures on VÕTA protsessi algatajaks alati **VÕTA taotleja**, kelle ülesanne on omandatud oskuste ja teadmiste süstemaatiline teadvustamine, nende kriitiline hindamine ja seostamine õppekava õpiväljundite või kutsestandardi kompetentsusnõuetega.

Oluline roll selle protsessi toetamisel on kompetentsel **VÕTA nõustajal**, kes juhendab kogu VÕTA protsessi. Kutse taotlemise kontekstis on nõustaja rollis kutse andja. Nõustaja selgitab taotlejale asutuse kehtestatud VÕTA reegleid, sealhulgas taotluse ja tõendusmaterjali nõudeid. Samuti saab ta vajadusel selgitada õppekava õpiväljundeid või kutsestandardi kompetentsusnõudeid ja anda nõu taotluse koostamisel ja tõendusmaterjali komplekteerimisel ning kontrollida materjalide nõuetele vastavust enne hindamisele esitamist.

Mitteformaalse ja informaalsete õppimise kaudu omandatud õpiväljundite või kutsestandardi kompetentsusnõuete hindamisel on määravaks taotleja esitatava tõendusmaterjali kvaliteet. Sellest tulenevalt on järgmiseks oluliseks VÕTA protsessi osaks dokumenteerimine.

Dokumenteerimine

Sõltuvalt õppeasutusest ja kutse andjatest ning valdkonnast, võivad nõudmised esitatavale tõendusmaterjalile ja hindamiskriteeriumitele olla ka mõnevõrra erinevad. **Läbivaks põhimõtteks on, et hinnatakse mitte kogemuse olemasolu, vaid kogemusest õpitut/omandatut.** Vastavalt kehtivatele haridusstandarditele tõendatakse varasemalt õpitut formaalõppes või mitteformaalse õppe kaudu üldjuhul diplomi, tunnistuse või muu haridust tõendava dokumendiga. Informaalsel viisil iseseisvalt omandatud, sealhulgas näiteks töökogemuse kaudu õpitut tõendatakse valminud tööde esitlusega või näidistega, töökogemuse kirjelduse, kutsetunnistuse või muude dokumentidega.

Alustuseks tuleb taotlejal esitada VÕTAt rakendava asutuse poolt etteantud vormikohane taotlus koos vajaliku tõendusmaterjaliga. Täidetud taotlusvormi juurde sobivad tõendusmaterjaliks näiteks järgmised dokumendid ja materjalid: akadeemiline õiend või õpisoorituste tõend, täienduskoolituse tunnistus, diplom, (üli)õpilasvahetuse leping, ametikirjeldus, CV, töökogemusest õpitu analüüs, õpimapp ehk portfoolio, praktika aruanne, kutsetunnistus, osaoskuste tunnistus, projektis osalemist tõendavad dokumendid, iseloomustav hinnang töökohalt, näited tehtud töödest (nt koostatud õppematerjalid, juhendid jms) jne⁸.

Kuigi formaalõppes omandatu puhul esineb õppeasutuse sees või õppeasutuste vahel samade või sarnaste õppekavade (sh õpiväljundite) alusel ka ainepunktide ülekanndmist, siis üldjuhul on VÕTA kasutamiseks vaja tõendusmaterjali(de) osana koostada ka eneseanalüüs. Teisisõnu nõuab VÕTA kasutamine inimeselt (taotlejalt) valmisolekut ja oskust oma kogemusi ning neist õpitut põhjalikult analüüsida. Just informaalsete õppe valideerimisel, sh töökogemuse arvestamisel muutub põhjaliku eneseanalüüsi kirjutamine eriti oluliseks. Kõige levinumaks eneseanalüüsi toetamise meetodiks on STARR meetod. Kuigi STARR on tuntud ka kui intervjuu ülesehitamise meetod, mida kasutavad hindajad, siis kasutatakse seda ka eneseanalüüsi koostamise raamistikuna. Mitmed kõrg- ja kutsekoolid on taotlejatele välja

⁸ Pääsukene (Peebo), A-L., Oruaas, H., Pilli, E., Saluveer, A., Urbla, A. (2010). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. Taotleja juhend*. Sihtasutus Archimedes: Tartu

töötanud ka vastava vormi. Tihti on see ka õpimapi koostamise aluseks. Samas on õpimapp ja/või intervjuu ka kaks kõige levinumat VÕTAgaga seotud hindamismeetodit. Akronüümi STARR tähed viitavad järgnevale loogikale, mis aitab kogetud süstemaatiliselt analüüsida ja seeläbi paremini demonstreerida õpitu/omandatu seoseid õpiväljundite või kompetentsusnõuetega.

- S (*situation*) – olukord, kus kogemus saadi (taust, osapooled, asukoht jm), nt töökoha kirjeldus või konkreetne üksikjuhtum;
- T (*task*) – ülesanded ja rollid, mida täideti, nt ametikoht organisatsiooni struktuuris, sh vastutusala, regulaarsed tööülesanded ja kes need ülesanded andis;
- A (*activities*) – tegevused ja meetodid (tehnikad, ettevalmistus, meetodi valiku põhimõtted ja alternatiivid) ülesannete sooritamiseks;
- R (*results*) – kõige olulisemad tulemused; kes, kuidas ja mille põhjal neid hindas ja mida tulemustega edasi tehti. Kõige parem on, kui seletus lähtub põhimõttest „enne ja nüüd“ – taotleja eristab varem saavutatud tulemusi nendest, mida ta nüüd saavutab ning kirjeldab nende vahet;
- R (*reflection*) – analüüs, milles selguvad seosed taotletava õppeaine õpiväljundite või kutsestandardi kompetentsusnõuete ja kirjeldatud kogemus vahel. Analüüs on oma tüübilt eneseanalüüs kogemustest õpitu põhjal⁹.

Läbivate põhimõtetenä on tõendusmaterjali puhul oluline, et 1) tegemist peab olema taotleja enda sooritatud töödega ja omandatud teadmiste/oskustega; 2) omandatud teadmised/oskused peavad vastama nõutud tasemele; 3) peavad välja tulema nii inimese teoreetilised teadmised kui praktilised oskused ja seos nende vahel; 4) omandatu peab olema ajakohane; 5) esitatav tõendusmaterjal peab olema asjassepuutuv ja otseselt seotud taotletava arvestamisega¹⁰.

Hindamine

VÕTA taotlust hindab üldjuhul hindamiskomisjon. Hindamiskomisjonis on reeglina samad isikud, kes on hindajaks ka tavaõppes või kutse andmisel, nt õppejõud, õpetajad, õppekava juhid, kutsekomisjoni liikmed (nt ettevõtjad, erialaliitude esindajad jne).

Hindaja peamiseks ülesanneteks on hinnata taotleja pädevuste vastavust konkreetsetele õpiväljunditele/kompetentsusnõuetele, sealhulgas tõendusmaterjali piisavust ja asjakohasust; langetada hindamisotsus ning anda taotlejale konstruktiivset tagasisidet.

⁹ Pilli, E., Vau, I. STARR tehnika kasutamine varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisel. Veebileht: https://hm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/starr_juhend_loplik.pdf (Külastatud: 02.04.2023)

¹⁰ Pääsukene (Peebo), A-L., Oruaas, H., Pilli, E., Saluveer, A., Urbla, A. (2010). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. Taotleja juhend*. Sihtasutus Archimedes: Tartu

Eelnevale toetudes on hindaja oluline ülesanne ka sobiva hindamismeetodi kui pädevuste omandatuse hindamise viisi valiku tegemine.

Hindamismeetodid saab üldjoontes jagada kontroll-tüüpi ja portfoolio-tüüpi hindamismeetoditeks. Kontroll-tüüpi hindamismeetodid on näiteks demonstratsioon, simulatsioon ja vaatlus (nt avatud vastustega kirjalik kontrolltöö, valikvastustega test, probleemi lahendamine, näidistunni andmine). Need on pigem hindajakesksed. Portfoolio-tüüpi hindamismeetodid (nt õpimapp, praktikapäevik) on taotleja-kesksemaid, sisaldades taotleja saavutusi tõendavaid materjale ja kogemustest õppimise analüüsi.

VÕTA hindamisel on levinud hindamismeetodiks **õpimapp**. Õpimapp on terviklik materjalide kogum, mis illustreerib taotleja pädevusi ja võib sisaldada väga erinevaid materjale (nt töönaidiseid, varasemate õpingute käigus tehtud iseseisvaid töid, salvestusi esitlustest jne)¹¹. Teine levinud hindamismeetod on **intervjuu**. Intervjuud saab kasutada teiste meetodite kõrval autentsuse kindlustamiseks ja valiidsuse suurendamiseks. Samal ajal sobib see ka iseseisva hindamismeetodina. Intervjuu võimaldab hindajatel saada vastused õpimapi lugemisel tekkinud küsimustele ning koguda teavet nende pädevuste või õpiväljundite kohta, mille omandamine pole õpimapis piisava selgusega välja tulnud.

Hindamismeetodi(te) valik on kahtlemata seotud nii kindlate erialade ja nende õppekavade kui ka ametite ja nendega seotud kutsestandarditega, millega seoses soovitatakse VÕTAt kasutada. Hindamise heale tavale vastavalt ei tohiks VÕTA puhul rakendada tavaõppega sama eksami või arvestuse läbiviimist. Samuti tuleb hindamismeetodi valikul arvestada selle ajamahukuse ja seeläbi otstarbekusega. Lähtuda tuleks terviklikust hindamisest, mis tähendab, et hinnatakse nii formaalse, mitte- kui informaalset (sh töökogemuse kaudu) õppimise tulemusi koos, kusjuures üks õppimise viis võib osaliselt või täielikult kompenseerida teist¹².

VÕTA hindamisel järgitakse järgmisi hindamise põhimõtteid:

- hinnatakse mitte kogemuse olemasolu, vaid kogemusest õpitud;
- varem erineval viisil, sealhulgas töökogemusest õpitu hindamisel on kõige olulisem selle vastavus õppekava või selle osa(de) õpiväljunditele või kutsestandardi kompetentsusnõuetele;
- varasemate õpingute ja töökogemuse hindamisel lähtutakse tervikliku hindamise põhimõttest;
- VÕTA puhul ei hinnata taotlejat rangemalt tavaõppes õppijast;

¹¹ Pilli, E. (2008). *Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Hindaja juhend*. Tartu

¹² Rutiku, S., Vau, I., Ranne, R. (2011). *VÕTA Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Käsiiraamat*. Sihtasutus Archimedes

- varasemate õpingute ja töökogemuse hindamisel kasutatakse reeglina mitteeristavat hindamist. Erandiks on varasemate formaalsete eristava hindamisega lõppenud õpingute arvestamine, kus on aluseks võrreldav hindamissüsteem¹³.

Nii negatiivse kui positiivse otsuse korral on taotlejal õigus saada tagasisidet ja infot otsuse kohta. Hindajal on kohustus tehtud otsust põhjendada. Samuti on negatiivse otsuse puhul taotlejal võimalus otsus vaidlustada. Positiivse otsuse korral on aga järgmiseks VÕTA protsessi osaks tulemuse sertifitseerimine.

Tulemuse sertifitseerimine

VÕTAgaga seotud hindamistulemuste sertifitseerimine toimub väljastatavatel lõpudokumentidel formaalhariduses või kutsetunnistusel. Kõrgharidusõppe lõpetamisel väljastataval akadeemilisel õiendil tähistatakse õppeaine või moodul, mis on arvestatud mitteformaalsel või informaaalsel õppimise alusel, märkega „arvestatud varasemate õpingute ja töökogemuse põhjal”. Kutseõppe lõpetamisel väljastataval hinnetelehel tähistatakse mitteformaalse ja informaaalse õppe kaudu omandatud ained või moodulid märkega „arvestatud VÕTAgaga“. Kutse omandamisel väljastatakse taotlejale kutsetunnistus, mille kompetentsid on siis vastavalt kas osaliselt või täiel määral omandatud mitteformaalse või informaaalse õppimise kaudu. Üldhariduses väljastatavad lõpudokumendid hetkel siiski mitteformaalse ja informaaalse õppe arvestamist otseselt ei kajasta. Üldhariduskool võib mitteformaalselt või informaaalselt õpitut kui õppekava välist õppimist või tegevust tunnustada, kas hinnates seda tavapäraselt viie palli süsteemis või valikainena, märkides tulemuseks “arvestatud” või “mittearvestatud”.

Kokkuvõtvalt, VÕTA protsess saab alguse taotleja soovist ja vajadusest taotleda varem õpitu arvestamist. VÕTA taotleja peab esmalt tegema kindlaks, kas varem õpitul on sisuline sobivus õppekava ja selle õpiväljunditega või kutsestandardiga. Teda toetab selles protsessis nõustaja. Hindamise aluseks on vormikohane taotlus ja sobiv tõendusmaterjal. Hindamise viib üldjuhul läbi hindamiskomisjon, kelle pädevusse kuulub ka sobiva(te) hindamismeetodi(te) valik. VÕTA positiivne tulemus kajastatakse formaalõppega seotud õppeasutuse lõpudokumentides, kutse andmise protsess lõpeb positiivse otsuse korral kutse- või osakutse tunnistusega.

1.4 Avatud e-õppevaral või mobiilsuste raames õpitu nähtavaks muutmine VÕTAgaga

Välismaal õppimise ja/või töötamisega seotud kogemused on kahtlemata oluline osa inimeste teadmiste ja oskuste pagasist. Need kogemused loovad ka eeldusi pidevaks tööjõu vabaks liikumiseks Euroopa Liidus. Mitmete liidu toetusmeetmete eesmärk on suurendada liikmesriikide vahelist mobiilsust, pakkudes näiteks nii õppijatele, üliõpilastele, teadlastele,

¹³ Ibid.

valdkondlikele ekspertidele võimalusi välismaa semestriteks, praktikateks, õppekäikudeks, töövarjutamisteks jne. Samal ajal on meie ümber üha rohkem arenenud virtuaalmaailm loonud võimalused e-õppeks, mille puhul ei tule isegi riigipiire enam ületada. Nii õpitakse üha rohkem ka veebipõhiselt ehk avatud e-õppevaral. Näiteks MOOCid¹⁴ ehk niinimetatud veebipõhised massikursused on üha rohkem levinud ja neid pakuvad üldjuhul erinevad kõrgkoolid.

Euroopa Liidu Nõukogu soovitusel suunavadki eraldi tähelepanu ka nii läbi mobiilsuste kui ka avatud e-õppevaral õpitu nähtavaks tegemisele. Mobiilsuste või avatud e-õppevaral õpitu ei ole Eesti VÕTA praktikas muu mitteformaalse ja informaalse õppe raames omandatu arvestamise kõrval erandiks ega eraldi VÕTA rakendamise reegleid selle kohta ei ole kokku lepitud. Ka nendest õpitu arvestamisel on oluline sisuline sobivus õppekava ja selle õpiväljunditega või kutsestandardiga, tõendusmaterjali olemasolu ja vajadusel eneseanalüüs.

Mobiilsustel osalemine on eelkõige levinud kõrg- ja kutsekoolides õppides. Ja kuigi on koole, kus välismaal õppimist mobiilsuse raames esineb vähem või harva, siis on valdavalt levinud infopäevade ja nõustamiste korraldamine, et toetada õppijaid lühiajaliselt välismaale õppima asumisel ning selguse loomisel, kuidas on võimalik seal õpitud VÕTAgaga arvestada. On ka koole, kus välismaal õppimist saab arvestada osana praktikast. Mobiilsus on üldjuhul seotud Erasmus+ programmi võimalustega, sellest tulenevalt töötavad mitmetes koolides ka Erasmus+ koordinaatorid, kes korraldavad selleteemalisi infopäevi ja nõustamisi.

Avatud e-õppevaral õpitu arvestamist VÕTAgaga kui mitteformaalse või informaalse õppe teel omandatud esineb koolide sõnul pigem harva, kuid on tõenäoline, et see trend suureneb, arvestades pakutavate e-õppe võimaluste laienemisega. Suure tõuke e-õppe populaarsemaks muutumisele andis kindlasti ka koroonakriis, kus õppimine veebi teel oli paratamatu. Nii mõnelegi andis see vajaliku kogemuse, et edaspidi e-õppe võimalusi rohkem kasutada.

Ka formaalõppe raames pakutud avatud e-õppevaral (nt MOOCide läbi) õpitu arvestamine ei erine formaalõppes omandatud arvestamisest, ehk kõrg- ja kutsekoolide kontekstis ainepunktide ülekandmisest. Üha rohkem levinud MOOCid, sealhulgas võimalus võtta neid teiste riikide ülikoolidest, toob tõenäoliselt lähitulevikus kaasa nende üha sagedasema arvestamise VÕTA abil.

1.5 VÕTA rakendamisest erinevates haridustasemetes ja kutse andmisel

Nagu viidatud, on VÕTA rakendamisele Eestis lähenetud institutsioonide keskselt. Kuigi kõik VÕTAt rakendavad asutused lähtuvad samadest põhimõtetest, siis võimaldab seadusandlik regulatsioon ka erisuste loomist ja oma tingimuste seadmist.

¹⁴ MOOC (inglise massive open online course) on piiramatule arvule osavõtjatele internet vahendusel kättesaadav e-kursus. (Vikipeedia. Veebileht: <https://et.wikipedia.org/wiki/MOOC>. Külastatud: 12.03.2023)

➤ Kõrgharidus

VÕTA rakendamine kõrgharidustasemel ehk ülikoolides ja rakenduslikes kõrgkoolides on seadusandlikult reguleeritud **kõrgharidusseadusega** ja seda täiendava **kõrgharidusstandardiga**.

Kõrgharidusstandard kehtestab nõuded VÕTA arvestamise ning tõendamise ja hindamise põhimõtetele.

Standardist lähtuvalt peab iga kõrgkool kehtestama üliõpilaste varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise tingimused ja korra.

Kõrgkooliti on VÕTA taotlemise kordades ja protseduurides erinevusi, kuid vastavalt kõrgharidusstandardile saab VÕTAt kõrghariduses kasutada:

1. kõrgkooli kehtestatud vastuvõtutingimuste täitmisel;
2. õppekava täitmisel eelnevate õpingute käigus omandatud ainepunktide arvestamisel;
3. õppekava täitmisel täiendkoolituse raames, iseseisvalt õpitu ja töökogemusest saadud teadmiste ja oskuste ainepunktideks arvestamisel.

Varasemate õpingute ja töökogemuse hindamist ning arvestamist ei saa aga kohaldada õppe lõpetamisega seotud lõputöö või -eksami sooritamiseks.

Kõrgkoolid võivad seada ka veel täiendavaid tingimusi. Näiteks võib kõrgkoolil olla seatud õppekoha säilitamiseks minimaalne nõue seoses ainepunktide mahuga ühes semestris, mis peab olema sooritatud ja seda ka juhul, kui osa ainepunkte on arvestatud VÕTAgaga. On kõrgkooli, kus VÕTA kord lubab piirata õppekava aineid, mille puhul ei saa VÕTAt rakendada või kus VÕTAgaga ei saa arvestada praktikat.

Möödunud õppeaasta (2021/2022) tulemused on nii VÕTAt kasutanud õppijate kui ka arvestatud ainepunktide mahu suhtes viimase viie aasta kõrgeimad. Õppijate koguarv sellel õppeaastal oli 44 611, seega kasutas VÕTAt ca 8% kogu kõrghariduse õppijaskonnast.

õppeaasta	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
VÕTAt kasutanud õppijate arv	3374	3416	3271	3360	3426
Osakaal kogu õppijaskonnast (%)	-	-	7%	7%	8%
VÕTAgaga arvestanud ainepunktide maht	54 604	55 684	51 030	55 501	59 124

Kõrgharidusseadus, sh kõrgharidusstandard

- [eesti keeles](#)
- [inglise keeles](#)

➤ Kutseharidus

VÕTA rakendamine kutseharidustasemel on seadusandlikult reguleeritud **kutseõppeasutuse seaduse** ja **kutseharidusstandardiga**. Kutseharidusstandard kehtestab nõuded VÕTA arvestamise ning tõendamise ja hindamise põhimõtetele.

Standardist lähtuvalt peab iga kutseõppekeskus kehtestama varasemate õpingute ja varasema töökogemuse arvestamise tingimused ja korra kooli õppekorralduseeskirjas.

Kutseõppeasutuse seadus, sh kutseharidusstandard

- [eesti keeles](#)
- [inglise keeles](#)

Kutsehariduses saab VÕTAt kasutada

1. kooli vastuvõtutingimuste täitmisel;
2. õppekava täitmisel (välja arvatud kutseeksami või lõpueksami sooritamisel) eelnevalt läbitud ainete, teemade või moodulite õpitulemuste ülekandmisel ja varasemate õpingute või varasema töökogemuse arvestamisel aine, teema või mooduli õpitulemuseks;
3. kutseõppe lõpetamisel eelnevalt sooritatud kutseeksami arvestamisel kutse- või erialase lõpueksami sooritamisenä.

Seega kutseõppes on varem sooritatud kutseeksamit võimalik arvestada ka kutse- või erialase lõpueksami sooritamisenä, ehk VÕTAgä on võimalik ära arvestada erialaõpingud. Juurde tuleks seejuures sooritada veel õppekava muu osa ehk üldained.

Kuigi VÕTA taotlejate arv möödunud õppeaastal (2021/2022) ei ole viimase viie aasta kõrgeim, siis just sellel aastal arvestati koguarvuna kõige rohkem ainepunkte (33 985). Õppijate koguarv äga sellel õppeaastal oli 25 862, seega kasutas VÕTAt ca 5% kogu kutsehariduse õppijaskonnast.

<i>õppeaasta</i>	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
<i>VÕTAt kasutanud õppijate arv</i>	701	1052	1666	1200	1260
<i>Osakaal kogu õppijaskonnast (%)</i>	-	-	7%	5%	5%
<i>VÕTAgä arvestanud ainepunktide maht</i>	10 872	21 948	29 785	22 944	33 985

➤ Üldharidus

Üldhariduses võimaldab VÕTA kasutamist põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, mis reguleerib nii koolikohustuslikus vanuses (7-16-eluaastat) olevate laste ja noorte õppetööd ehk statsionaarset õpet kui ka täiskasvanud õppijatele suunatud õppetööd ehk mittestatsionaarset õpet. **Peamine erinevus võrreldes kõrg- ja kutsehariduse seadusandlusega seisneb aga selles, et seadus loob küll võimaluse, kuid ei pane koolidele kohustust töötada välja vastavasisuline regulatsioon selle rakendamiseks.**

Käesoleval hetkel on VÕTA rakendamine üldhariduses kõige rohkem levinud täiskasvanute gümnaasiumites ja mittestatsionaarset üldharidusõpet pakkuvates haridusasutustes. VÕTA kasutamist soosib õppesse astuvate täiskasvanud õppijate vanus, olemasolevad kogemused ja suurem teadlikkus väljaspool kooli kogetu ja õpitu teadvustamisest.

Aastatel 2016-2019 keskenduti Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud Täiskasvanuhariduse programmi raames VÕTA rakendamise praktikate loomisele just täiskasvanute gümnaasiumites. 2016. aastal moodustas Haridus- ja Teadusministeerium töörühma, kelle eestvedamisel töötati välja VÕTA rakendamise näidisregulatsioon. Selle tulemusel on kõik täiskasvanute gümnaasiumid võtnud kasutusele VÕTA põhimõtted ning teinud VÕTA kasutamise protsessi õppeasutustes nähtavaks. Nimetatud ESFi programmi raames toetati muuhulgas ka täiskasvanute gümnaasiumite personali VÕTA-alaste koolitustega. Aastatel 2016-2019 toimus kokku 9 koolitust, milles käsitleti nii VÕTA üldisi kui ka hindamisega seotud põhimõtteid ja hindamismeetodeid. Samuti toetati koolide algatatud projekte, millest mitmed keskendusid VÕTA rakendamise edendamisele.

VÕTA rakendamine täiskasvanute gümnaasiumites on oluline, sest Eesti riigi üheks suureks väljakutseks on põhi- või keskkooli lõpetamata jätnud inimeste osakaalu vähendamine.

2018 alustatud läbirääkimiste tulemusel on 2023nda aasta seisuga liidetud mitmed täiskasvanute gümnaasiumid kutseõppeasutustega. Sellest tulenevalt pakuvad nüüd ka mitmed kutsekoolid täiskasvanutele suunatud üldharidusõpet ja on seega seotud VÕTA praktikate rakendamise edasiarendamisega üldhariduses.

Arengud statsionaarses õppes

Viimase viie aasta jooksul on üha rohkem tähelepanu pööratud VÕTA rakendamise põhimõtete väljatöötamisele üldhariduskoolides seoses statsionaarse õppega. Kuivõrd lastel ja noortel üldjuhul puudub või on väga väike töökogemus, siis keskendutakse nendes aruteludes eelkõige varasemalt õpitu arvestamisele. Kooliväliselt õpivad lapsed ja noored huvihariduses osaledes, näiteks kunsti-, muusika-, tantsu- või spordikoolis või erinevates ringides (nt robotikaring, mediaring jne). Erinevaid kogemusi omandatakse ka noorsootöotegevustes osaledes, näiteks mõnes (rahvusvahelises) projektis või hoopis vabatahtliku töö käigus. On ka neid noori, kes suunduvad aastaks vahetusõpilasteks teise riiki. Varasemalt õpitu arvestamine muutub oluliseks ka siis, kui vahetatakse kooli või kui senine või vahepealne koolitee on olnud mõnes teises riigis.

Põhikoolis ja gümnaasiumis on võimalik arvestada mitteformaalõpet kooli õppekava täitmisel kahel viisil: mitteformaalõppes osalemist arvestatakse kas 1) õppeainete või kursuste õpitulemuste saavutamisel või 2) valikainete raames¹⁵. Üldhariduse kontekstis on tõenäoline, et VÕTAt võidakse kasutada põhikooli valikainete või gümnaasiumi valikkursustega seoses. Või näiteks seoses põhikooli kolmandas astmes tehtava loovtööga.

Nagu juba varasemalt viidatud, loob põhikooli- ja gümnaasiumiseadus üldhariduskoolidele küll võimaluse, kuid ei pane õppeasutusele otsest kohustust töötamaks välja vastavasisuline regulatsioon ja seda rakendada. On aga ka juba näiteid üldhariduskoolidest, kes on enda õppekavades määratlenud väljaspool kooli õpitu arvestamise tingimused ja korralduse (nt Tartu Kivilinna Kool, Viimsi Kool)¹⁶.

Viimaste aastate jooksul on nii Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) kui ka Haridus- ja Noorteameti eestvedamisel korraldatud mitmeid selleteemalisi arutelusid nii üldhariduskoolide kui ka huviharidust esindatavate õpetajate ja juhtide vahel. Need ei ole aga veel viinud konkreetsemate põhimõtete väljatöötamiseni ega seadusandluse muutmiseni. 2021. aastal käivitas HTM koostöös Euroopa Komisjoni ja rahvusvahelise konsultatsiooniettevõttega ICF projekti mitteformaalse õppimise lõimimiseks formaalharidusse. Projekti „**Noorte edu toetuseks: võimekus lõimida huvihariduses omandatud formaalharidusse,**” eesmärk on luua selge raamistik mitteformaalse õppimise käigus omandatud teadmiste, oskuste ja kogemuste kirjeldamiseks ning õpitu kvaliteedi hindamiseks ja arvestamiseks põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppe õppekavade täitmisel. Projektitulemusi on oodata 2023. aasta lõpus, sealhulgas piloteerimise tulemuste analüüsi, lõimingu praktiseerimise juhendeid ning soovitusi poliitika kujundamiseks ja seadusandluse muutmiseks.

➤ **Kutsesüsteem**

Kutsesüsteem on reguleeritud **kutseseadusega**, mis kehtib aastast 2001 ja mida uuendati aastal 2008. Kutsesüsteem on osa õpitulemuste tunnustamise kvalifikatsioonisüsteemist, mis seob haridussüsteemi tööturuga, aitab kaasa elukestvale õppele ning tööalase kompetentsuse arendamisele, hindamisele, tunnustamisele ja võrdlemisele. Kutse andmine on protsess, mille käigus hinnatakse kutse taotleja kompetentsuse vastavust kutsestandardis toodud nõuetele ning mille tulemusena väljastatakse taotlejale kutsetunnistus. Seega lähtutakse kutsesüsteemis, sh kutse andmisel, VÕTA ideest, muuta nähtavaks ja väärtustada kõiki inimese teadmisi ja oskusi, olenemata nende omandamise ajast, kohast ja viisist.

Kutseseadus

- [eesti keeles](#)
- [inglise keeles](#)

¹⁵ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

Veebilink: <https://www.hm.ee/et/mitteformaalse-oppimise-loimimine-formaalharidusse>

¹⁶ Ibid.

VÕTA rakendamine kutse andmise protsessis ei ole küll seadusandlikult reguleeritud, kuid kutse andjatel on võimalus seda reguleerida läbi kutse andmise kordade ja/või töötada selleks välja eraldi VÕTA kord. Kutse andjate tööd koordineeriv sihtasutus Kutsekoda on selle toetamiseks koostanud juhendi “**VÕTA kutse andmisel**”¹⁷. Juhendile toetudes saab VÕTAt kutse andmisel rakendada:

1. kutse eeltingimuste arvestamiseks, mis loob võimaluse ja juurdepääsu kutse taotlemisele;
2. kutsestandardis toodud kompetentside tõendamiseks tervikuna;
3. kutsestandardis toodud kompetentside osaliseks tõendamiseks;
4. kutse taastõendamiseks.

Täiendavalt on VÕTAt rakendatud ka mahukate kutseeksamite sooritamisel.

Aastal 2014. oli VÕTA võimalus kirjeldatud 17 kutse andmise korras, see on ca 15% kutse andmise kordadest. Täna puuduvad vastavad võrdlevad andmed, st VÕTA märkimise kohta kutse andmise kordades riiklikku arvestust ei peeta, kuid VÕTAt kasutatakse laialdaselt vähemalt juhendi mõne variandi (nt taastõendamise) puhul.

Täiskasvanute koolitus

Täiskasvanute koolituse korraldamist reguleerib [täiskasvanute koolituse seadus](#) (TäKS) ja [täienduskoolituse standard](#). Vastavalt seadusele jaguneb täiskasvanute koolitus tasemeõppeks ja täienduskoolituseks. Tasemeõppe korraldamist reguleerivad põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, kutseõppeasutuse seadus ning kõrgharidusseadus. VÕTA rakendamine nendes haridustasemetes ja seotud haridusasutustes on eelpool kirjeldatud.

Täienduskoolitus on väljaspool tasemeõpet õppekava alusel toimuv eesmärgistatud ja organiseeritud õppetegevus. VÕTA kasutamine täienduskoolituse pakkumisel ei ole seadusandlikul tasandil reguleeritud ega ka praktikas väga levinud. Tõenäoliselt tuleneb see asjaolust, et pakutavad/tellitavad koolitused on üldjuhul lühiajalised (1-2 koolituspäeva) ja lõpevad pigem tõendi mitte tunnistuse omistamisega. Tõendi väljastamisel ei kontrollita aga õpiväljundite saavutamist. Ehk siis õppekavad ei ole nii pikad ja mahukad, õpiväljundite kontrollimine ei ole levinud ja seega pigem ei teki vajadust VÕTA rakendamiseks.

Küll aga on vastavalt täienduskoolituse standardile õppekava koostamise üheks nõudeks õpingute alustamise tingimuste kirjeldamine juhul, kui need on eeltingimuseks õpiväljundite saavutamisel. Seega VÕTA rakendamise vajadus võib siiski kujuneda.

Täiskasvanute koolituse seadus kehtib aga kohustusena täienduskoolituspakkujale vaid juhul, kui täienduskoolitust rahastatakse riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarvest või struktuurifondide vahenditest. Või ka siis, kui täienduskoolituspakkuja on esitanud majandustegevusteate, kohustudes seeläbi ka nimetatud seadust järgima. Seega ei ole

¹⁷ Johnson, M. (2016). VÕTA kutse andmisel. Veebileht: <https://vana.kutsekoda.ee/fw/contenthelper/10618872/10633392> (Külastatud 01.03.2023)

riigitasandil tervikpilti kogu täienduskoolituse valdkonnast. Kuid on vähetõenäoline, et erakapitalil tegutsevad täienduskoolituspakkujad siiski VÕTAt rakendaks.

VÕTA kasutusele võtmise vajadust võib aga lähitulevikus soosida mikro kvalifikatsioonide reguleerimine seaduse tasandil, mis loob selleks võimalused ka täienduskoolituspakkujatele. (Loe rohkem: lk 24-25)

Kokkuvõtvalt, VÕTA rakendamisega alustati kõrghariduses ligi kaksikümmend aastat tagasi ja sellele järgnesid sellekohased arendustegevused kutsehariduses. Seega on VÕTA rakendamise praktikad kõige süsteemsemalt levinud ja sissetootatud just kõrg- ja kutsehariduses. Paralleelselt kõrgharidusega käivitati VÕTA arendustegevused ka kutsesüsteemis. 2001. aastal kehtima hakanud ja 2008. aastal uuendatud kutseseadus on kutsesüsteemi aluseks. Kutsesüsteem toetub paljuski just VÕTA põhimõtetele ja eesmärkidele, hinnates ja tunnustades inimeste tööalast kompetentsust. 2016. aastal koostati juhend, mis on olnud kutse andjatele toeks VÕTA rakendamisel kutse andmise protsessis. Samuti aastal 2016, ehk vähem kui 10 aastat tagasi, töötati välja VÕTA põhimõtted mittestatsionaarset õpet pakkuvatele koolidele ja sellest alates on VÕTA kasutamine levinud üha rohkem ka täiskasvanute gümnaasiumites. Lisaks on viimase viie aasta jooksul üha rohkem tähelepanu pööratud varasemate õpingute arvestamisele üldhariduses, eelkõige huvihariduse arvestamisele. Sellekohaseid arenguid näeme tõenäoliselt juba lähiaastate perspektiivis. VÕTA põhimõtete väljatöötamise ja rakendamisega täienduskoolituses on oodata lähiajal arenguid, mis on seotud mikro kvalifikatsioonide pakkumisega ja sellega seotud regulatsioonide kehtestamisega täiskasvanute koolituse seaduses.

2. VÕTA rakendamise ulatus ehk VÕTAgaga omandatavad kvalifikatsioonid

VÕTAt saab Eestis kasutada nii **formaalhariduslike** ehk põhi- ja gümnaasiumihariduse, kutsehariduse ja kõrghariduse **kvalifikatsioonide** kui ka **kutsekvalifikatsioonide** omandamisel. Samuti ka **osakutse omandamisel**, mis on iseseisvana kirjeldatav ja hinnatav osa kutsekvalifikatsioonist.

Osakutse koosneb vähemalt ühest kompetentsist. Kui on rohkem kui üks kompetents, saab osakutse oma kutsenimetuse ja taseme. Ainult ühest kompetentsist koosneva osakutse korral kantakse osakutse tunnistusele kompetentsi nimetus ja tase. Osakutset on võimalik taotleda, kui kutsestandardis on vastav osakutse määratletud. Ühes kutsestandardis võib olla mitu osakutset ning kompetentsid, millest need koosnevad, võivad kattuda.¹⁸

¹⁸ SA Kutsekoja koduleht (2023). *Kutsetunnistuse taotlemine*. Veebileht: <https://www.kutsekoda.ee/kutsetunnistus/> (Külastatud 16.05.2023)

VÕTAgA ülekantava õppemahu piirid formaalhariduslike kvalifikatsioonide omandamisel

Seaduse kohaselt ei ole nii kõrg- ega kutsehariduses seatud piiri VÕTAgA ülekantava mahu osas – see on haridusasutuste reguleerida. Küll aga ei saa seaduse kohaselt kõrghariduses varasemate õpingute ja töökogemuse hindamist ning arvestamist kohaldada õppe lõpetamisega seotud lõputöö või -eksami sooritamiseks. Kutsehariduses ei saa VÕTAt kasutada kutseeksami või lõpueksami sooritamiseks, välja arvatud juhul, kui kutseksam on sooritatud varasemalt väljaspool käimasolevat õpingut. Kuigi formaalhariduses ei ole VÕTA seadusandlikul tasandil nii täpselt reguleeritud, siis ei saa VÕTAt kasutada põhikooli lõpueksamite ja gümnaasiumi riigieksamite sooritamiseks, sest need on põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimusteks. Koolieksamit ja õpilasuurimust või praktilist tööd, mis on samuti osa gümnaasiumi lõpetamise tingimustest, võib saada arvestada, kui koolieksam on juba sooritatud ja õpilasuurimus või praktiline töö kaitstud.

Nagu viidatud varasemalt, võivad ka koolid ise seada piiranguid. Näiteks võib olla õppekavas aineid, mida ei saagi VÕTAgA arvestada. Või näiteks ei pruugi kool arvestada VÕTA kasutamist praktika sooritamisel. Valdavalt aga laieneb VÕTA kasutamine kõikidele õppekavadele ja õppeainetele ehk kitsendused on pigem erandlikud. Kokkuvõtvalt saab Eestis formaalhariduslike kvalifikatsioonide kontekstis kõnelda vaid osalistest kvalifikatsioonidest, mida VÕTA on võimalik omandada.

VÕTA kasutamine sisseastumisel ja VÕTAgA seotud vabastused

Kuigi nii kõrg- kui ka kutsehariduses saab VÕTAt kasutada ka sisseastumisel õppeasutuse poolt seatud vastuvõtutingimuste täitmisel, siis kõige levinum on selle kasutamine ikkagi õppekava täitmisel. Mõningaid näiteid VÕTA kasutamisest sisseastumisel aga siiski leiab. Näiteks kasutatakse VÕTAt, kui magistriõppekavale sisseastumiseks on vajalikud kindlad eeldused. VÕTAt kasutatakse ka üheaastastele magistriõppekavadele sisseastumisel. (Näide: Sisseastumisega seotud haridusnõue on magistrikraad, kuid arvestatakse ka näiteks bakalaureuse kraadi koos vähemalt 7-aastase strateegilise juhtimise kogemuse ja 60 EAP¹⁹ mahus magistritasemel juhtimiskompetentsidega, mis on omandatud töökogemuse, tasemeõppe või muul viisil õpitu kaudu). Või näiteks kui kooli vastuvõtutingimuseks on läbitud ajateenistus, kuid sisseastuja on pidanud tervislikel põhjustel ajateenitusest enne lõppu lahkuma, siis saab VÕTAt rakendada.

VÕTAgA seotud vabastuste kasutamine võib lähituleviksu muutuda üha levinumaks seoses populaarsust koguvate mikrokvalifikatsioonide pakkumisega. Kuivõrd mikrokvalifikatsioonide pakkumise eesmärk on teha õppijale õpitav nii-öelda väiksemateks osadeks (niinimetatud õpiampsudeks), siis kõrg- ja kutsehariduse kontekstis võivad need baseeruda kindlatele osadele mõnest tasemeõppe õppekavast. Nii näiteks pakub Tartu Tervishoiu Kõrgkool mikrokvalifikatsiooni „Tervishoiu valdkonna kvaliteedijuhtimine ja

¹⁹ EAP - on õppemahu arvestusühik, mida kasutatakse õppeasutustes (kõrgkoolides) töömahu mõõtmiseks. Üks ainepunkt vastab 26 tunni tööle, mille üliõpilane on õppeks kulutanud.

eestvedamine“, mis on osa terviseteaduse magistriõppe õppekavast. Sellest tulenevalt on loogiline, et juba omandatud mikrokvalifikatsioonid võiksid edaspidi läbi VÕTA anda lihtsama vabastuse seotud õppekavadega.

Käimasolevas täiskasvanute koolituse seaduse muutmise eelnõus on muuhulgas kavandatud ka kvaliteedihindamise tingimused, eesmärgiga et mikrokvalifikatsioon saaksid pakkuda ka täienduskoolituspakkujad, kes tegutsevad era- või kolmandas sektoris. Seeläbi võiks suurenda ka kõrg- ja kutsekoolide ning täienduskoolituspakkujate omavaheline koostöö ning kokkulepped pakutud mikrokvalifikatsioonide arvestamise osas. Teoreetiliselt võiks tulevikus ka täienduskoolituspakkujate poolt pakutud mikrokvalifikatsioonide läbimine olla eelduseks kõrg- või kutsekooli sisseastumisel või arvestatud õppekava läbimisel vabastusena.

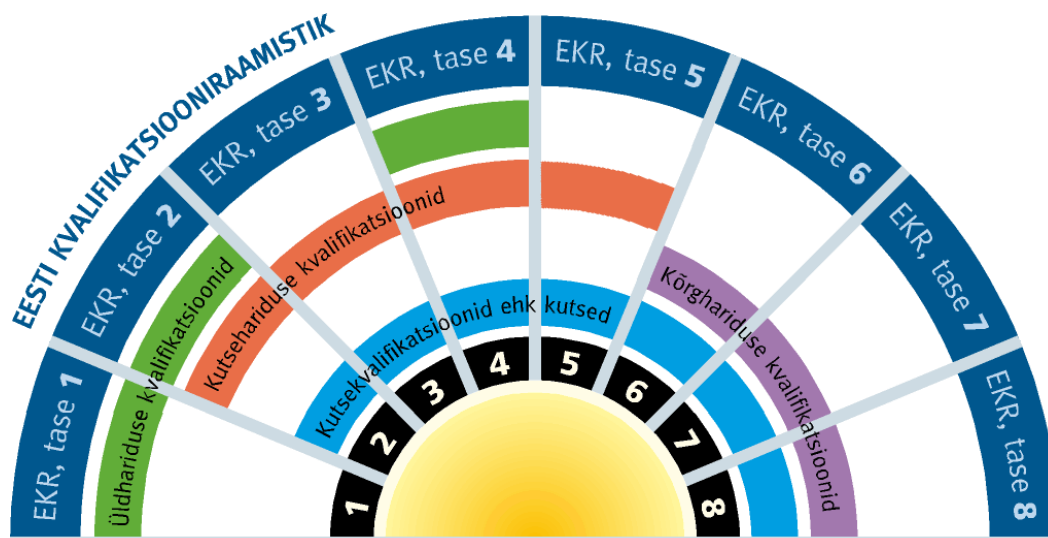
3. VÕTA rakendamise seosed läbipaistvust ja tunnustamist toetavate vahenditega

Eestis kehtib kaheksa-tasemeline kvalifikatsiooniraamistik, mis hõlmab nii **formaalhariduslikke** kui **kutsekvalifikatsioone**. Eesti kvalifikatsiooniraamistiku (EKR) loomine algas haridus- ja teadusministeeriumi algatusel 2005. aastal. Ettepanekut, luua kaheksa-tasemeline kõikehõlmav riiklik kvalifikatsiooniraamistik, toetasid nii tööandjate ning töötajate organisatsioonid, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Sotsiaalministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Eesti kvalifikatsiooniraamistik sätestati 2008. aastal kutseseadusega. **Kuna Eesti kvalifikatsiooniraamistiku (EKR) tasemekirjeldused on identsed Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku ehk EQFi tasemekirjeldustega, võrdub EKRI tase alati sama EQFi tasemega.**

Eestis kvalifikatsiooniraamistik koosneb neljast alaraamistikust (joonis 1), millest igaühe õpiväljundid on tasemeti kirjeldatud:

- üldhariduse kvalifikatsioonide õpiväljundeid kirjeldavad põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad;
- kutsehariduse õpiväljundid on kirjeldatud kutseharidusstandardis;
- kõrghariduse tasemete (rakenduskõrghariduse, bakalaureuseõppe, magistriõppe ja doktoriõppe) õpiväljundeid kirjeldab kõrgharidusstandard;
- kutsekvalifikatsioonide ehk kutsete kompetentsusnõuded on kirjeldatud kutsestandardites.

Kvalifikatsiooniraamistiku tasemete kirjeldused määratlevad haridussüsteemi õpitulemuste ja kutsete süsteemi kutsetasemete üldnõuded.

Joonis 1

Seega on kutse- ja haridussüsteemi oluline ühisosa haridusstandardite süsteem, mille väljundiks on õppekavad. Kutsehariduse ja kõrghariduse kvalifikatsioonid on õppekavades kirjeldatud õpiväljundite, üldhariduse kvalifikatsioonid õpitulemuste ning kutsekvalifikatsioonid kutsestandardites kompetentside põhisel. Selline lähenemine loob eeldused VÕTA rakendamiseks, sest varem erineval viisil, sealhulgas töökogemusest õpitu hindamisel on kõige olulisem selle vastavus õppekava või selle osa(de) õpiväljunditele/õpitulemustele või kutsestandardi kompetentsusnõuetele.

Sisulisele vastavusele lisaks on oluline ka asjakohane maht, mis aitab tõlgendada VÕTAgas seotud tõendusmaterjale ning viia läbi hindamist. Mõistmaks paremini õpitulemustega/õpiväljunditega seotud õppe- ehk töömahtu, kasutatakse kõrghariduses ECTSga²⁰ ühilduvat Euroopa ainepunkti süsteemi (EAP) ning kutseharidussektoris on kasutusel ECVETga²¹ ühilduv Eesti kutsehariduse arvestuspunkti (EKAP) süsteem. Gümnaasiumites kasutatakse kursuste põhise süsteemi, milles üks kursus tähendab 35 tundi (1 tund = 45 minutit) õppeüksust.

VÕTA rakendamisele on aidanud ja aitavad kaasa ka veel mitmed erinevad Euroopa Liidu tasandil algatatud läbipaistvuse suurendamise tööriistad/raamistikud (nt ühtlustatud põhimõtted, vormid, keskkonnad jne).

Üheks näiteks on **Europass**. Europass on nii raamistik kui ka (veebi)keskkond, mille eesmärgiks on lihtsustada Euroopa Liidu riikide vahel kodanike oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamist ning teise riiki tööle või õppima asumist²². Alates 1. maist 2005 tegutseb Europassi Keskus SA Kutsekoja juures, tegeledes muuhulgas Europassi pakutavate abistavate teenuste väljaarendamise ja levitamisega. Europassi veebikeskkonna on loonud Euroopa Komisjon.

²⁰ The European Credit Transfer and Accumulation System

²¹ European Credit system for Vocational Education and Training

²² Europassi koduleht (2023). Veebileht: www.europass.ee (Külastatud: 11.02.2023)

Kõige rohkem tuntakse Eestis Europassi seoses võimalusega koostada CV-sid ja kaaskirju, kasutades selleks Europassi veebikeskkonnas lihtsasti muudetavaid vorme. Sealhulgas on CV-vormi integreeritud keelepass ja digioskuste test, mis aitavad enda oskusi hinnata. Rohkem levinud on ka **Europassi õpirände tunnistuse** kasutamine. See toetab välismaal reisisid, õppides või töötades omandatud kogemuste ja nendest õpitu kaardistamist dokumenteeritud viisil. Seda kasutatakse tihti mobiilsuste ja õpirände projektide puhul. Seda suunab kasutama ka Erasmus+ programme koordineeriv Haridus- ja Noorteamet. VÕTA rakendamisel aitavad veel teisedki teenused kaasa, nagu näiteks **diplomilisa** ja **kutsetunnistuse lisa vorm**.

2022. aastal algatas Kutsekoda (Europassi Keskus) ka võimaluse kutsuda endale külla nn **Europassi tark**. Kõigil, kes soovivad **Europassi portaali ja teenuste** kohta rohkem teada saada, on võimalus kutsuda Europassi tark õppijatele, kolleegidele või võrgustikule esinema. Tellitud koolitus või töötuba on soovijatele tasuta ja seda võib läbi viia nii füüsiliselt kui ka virtuaalselt.

Teine oluline tööriist, mis aitab just noortel mitte- ja informaalselt õpitud nähtavaks muuta, on Euroopa Liidu tasandi algatus **Noortepass**. Noortepass on nii tunnistus projektis või koolitusel osalemisest ja õpitud kui ka protsess, mis toetab projektis osalenute (noorte ja noorsootöötajate) teadlikku õppimist ning õppimise mõtestamist, analüüsimist ja kirjeldamist²³. See on levinud tööriist nii noorte kui ka noorsootöötajate hulgas. Ja seda suunab samuti kasutama ka Erasmus+ programme koordineeriv Haridus- ja Noorteamet. Noortepassi kasutamine loob võimaluse õpitulemuste dokumenteerimiseks, mida saab edaspidi vajadusel kasutada VÕTA tõendusmaterjalina.

Eesti-sisesed algatused

Haridus- ja Noorteamet on loonud ka nii **õppija** kui ka **õpetaja digipädevusmudelid**, mis pakuvad ühtset alust [digipädevuse analüüsimiseks](#). Need toetuvad nii Euroopa Komisjoni poolt välja töötatud **DigComp** ja õpetajatöö konteksti tarvis kohandatud **DigCompEdu** mudelitele. Nii õpetajatele kui ka õppijatele on koostatud ka enesehindamise küsimustikud, mille abil saab ise enda digipädevusi hinnata.

Teine oluline algatus on seotud vabatahtliku töö nähtavaks muutmisega. Selleks on Siseministeeriumi strateegilise partneri Vabauhenduste Liidu eestvedamisel loonud [Vabatahtliku pass](#). Vabatahtliku passi loomisel on arvestatud nii Europassi kui ka Noortepassi võtmepädevustega ning Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitustega võtmepädevuste kohta elukestvas õppes.

Vabatahtliku pass on mõeldud igale vabatahtlikule, kes soovib vabatahtliku tegevuse käigus saadud teadmised, oskused ja kogemused üles tähendada ehk dokumenteerida. Vabatahtliku pass on hea vahend vabatahtlikus tegevuses omandatud kogemuste kirja panemiseks ning

²³ Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpuse agentuuri noorteprogrammide keskus. Veebileht: <https://euroopanooored.eu/kvaliteet/noortepass/> (Külastatud: 13.03.2023)

seada saab kasutada koos elulookirjeldusega tööturul, õpingutes või stipendiumidele kandideerides. Samuti saab seda kasutada VÕTA tõendusmaterjalina.

4. Üksikisikute toetamine VÕTA kasutamisel

Nõustamine on taotlemise ja hindamise kõrval üks kolmest VÕTA protsessi võtmetegevusest, mille eesmärgiks on aidata taotlejal paremini mõista ja tõendada, mida ta teab ja oskab ning kuidas see sobitub konkreetse õppekava või kutsestandardiga. Nõustaja roll on oluline nii üksiku taotleja abistamisel kui ka üldise teadlikkuse tõstmisel. Nõustaja tutvustab vajadusel taotlejale VÕTA protseduuri ning juhendab taotlejat. **Varasemaid õpinguid ja töökogemust hindav ja arvestav asutus peab tagama taotlejale vajaliku informatsiooni ning juhendamise ja nõustamise kättesaadavuse.** VÕTA ajaraamistik ja muud taotlejale esitatavad tingimused peavad olema teostatavad.

Õppijate kui potentsiaalsete VÕTA taotlejate toetamine formaalõppes ja kutse taotlemisel

Toetudes nii VÕTA põhimõtetele kui ka kõrg- ja kutseharidusega seotud seadusandlikule regulatsioonile, on koolid VÕTA rakendamiseks vastu võtnud seda reguleeriva korra. On levinud, et koolidel on VÕTAgaga seotud info ka oma kodulehel, kas VÕTA korrale viidates välja toodud või on loodud eraldi alalehed, mis selgitavad veelgi täpsemalt VÕTAgaga seotud protseduure. Näiteks: mida VÕTA tähendab; mida on võimalik VÕTAgaga arvestada; milline on VÕTA protsess; kuidas toimub nõustamine ja hindamine jne.

Paljud kõrg- ja kutsekoolid ning täiskasvanute gümnaasiumid korraldavad VÕTAgaga seotud infotunde või informeeritakse õppijaid näiteks e-kirja teel. Paljudes koolides pööratakse sellele erilist tähelepanu juba ka sisseastumisel või just sisseelamisperioodil. Sõltuvalt koolist, võivad VÕTA võimalusi tutvustada nii VÕTA nõustajad kui ka näiteks õppejuhid, rühmajuhendajad, erinevate osakondade õppekonsultandid jne. Mida suurem on kool, seda tõenäolisem, et VÕTAgaga seotud protseduurid on korraldatud ka keskselt. Mida väiksem on kool, seda individuaalsem on üldjuhul nõustamine.

Sarnaselt haridusasutustele korraldavad ka mitmed kutseandjad kutse taotlemisega seotud infopäevi ja kutse taotlemisega seotud info on kättesaadav ka nende kodulehtedelt, sealhulgas vajalikud juhendid, vormid jne. Kutse taotlemisega seotud nõustamine, sealhulgas VÕTA kasutamine on kutse andja vastutada ja korraldada.

Kokkuvõtvalt, kõikidele taotlejatele peab olema tagatud VÕTAga seotud nõustamine. VÕTA nõustaja on VÕTA protsessis eelkõige tugiisiku rollis. VÕTA käsiraamatule²⁴ toetudes on VÕTA nõustaja pädevused järgmised:

Mõistab VÕTA põhimõtteid, protsessi ja tunneb vastavaid regulatsioone.	<ul style="list-style-type: none"> ● Nimetab VÕTA peamisi põhimõtteid. ● Selgitab nende põhimõtete tähtsust. ● Nimetab protsessi põhikomponente. ● Kirjeldab VÕTA protsessi oma organisatsioonis. ● Nimetab VÕTAt käsitlevaid regulatsioone. ● Selgitab, millis(t)ele regulatsiooni(de)le ta oma töös toetub.
Tunneb väljundipõhise õppekava ja/ või kutsestandardi põhikomponente.	<ul style="list-style-type: none"> ● Kirjeldab õppekava ja kutsestandardi ülesehituse loogikat. ● Nimetab hinnatava haridustaseme õppekava või vastava kutsestandardi komponente.
Tunneb kogemusest õpitu hindamise põhimõtteid.	<ul style="list-style-type: none"> ● Nimetab kogemusest õpitu hindamise põhimõtteid. ● Nimetab ja selgitab peamisi kogemusest õpitu hindamise meetodeid. ● Seostab õpiväljundeid või kompetentsusi tõendusmaterjalidega.
Teab ja järgib oma rolli piire.	<ul style="list-style-type: none"> ● Selgitab nõustaja rolli olemust VÕTA kontekstis. ● Eristab nõustaja ja hindaja rolli. ● Püsib nõustaja rolli piires (ei koosta ega hinda taotlust).
Oskab nõustada taotlejat eneseanalüüsi tegemisel, tõendusmaterjalide valimisel ja kogemusest õpitu analüüsi koostamisel.	<ul style="list-style-type: none"> ● Esitab taotlejale eneseanalüüsi edendavaid küsimusi. ● Kasutab aktiivse kuulamise tehnikaid. ● Aitab leida asjakohaseid tõendusmaterjale. ● Annab taotlejale arendavat tagasisidet. ● Nõustab taotlejat sobiva taotlusvormi leidmisel ja täitmisel.
Teeb koostööd VÕTA protsessi erinevate osapooltega.	<ul style="list-style-type: none"> ● Suhtleb taotleja, hindaja ja protsessiga seotud tugipersonaliga.

²⁴ Rutiku, S., Vau, I., Ranne, R. (2011). *VÕTA Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Käsiraamat*. Sihtasutus Archimedes

<p>Väljendab ennast selgelt ja konkreetselt, on dokumentatsioonis korrektne.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Esitab infot kõigile osapooltele mõistetavalt. ● Täidab nõustamisalast dokumentatsiooni vastavalt pädeva asutuse regulatsioonidele.
--	--

Riigitasandi tugi potentsiaalsetele taotlejatele

VÕTA-alane info on kättesaadav ka Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) [kodulehelt](#). Lisaks on HTM koondanud noortevaldkonna, hariduse, õppe- ja karjäärinõustamise ning tööturгу õppega seostavate valdkondade info ühte kesksesse õppijasõbralikku veebiportaali nimega [Haridusportaal](#).

Aastal 2020 loodi sinna ka [VÕTAt käsitlev alamleht](#), mis annab ülevaate VÕTA kasutamisest nii kõrg- ja kutsekoolis õppijate kui ka üldhariduses õppivate täiskasvanute vaates. Samuti on lehelt leitavad potentsiaalsetele taotlejatele suunatud VÕTAt tutvustavad videod nii eesti, inglise kui vene keeles ja korduma kippuvate küsimuste rubriik.

Videod on osa HTMi poolt tellitavatest e-õppematerjalidest, millest üks on suunatud taotlejatele. **E-õppematerjali** eesmärgiks on aidata saada ülevaade kõigist peamistest VÕTA teemadest, et taotleja oleks paremini ettevalmistatud VÕTA taotlusprotsessiks. See sisaldab ka enesekontrolliküsimusi, mis toetavad info omandamist. See on taotlejatele kättesaadav nii HTMi, Haridusportali kui ka E-koolikoti kaudu. Lisaks jagavad seda taotlejatele ka mitmed koolid, kuid paraku veel mitte kõik.

Noorsootöö valdkonnas õpitu nähtavaks muutmist toetab Haridus- ja Noorteameti (varem SA Archimedese) poolt koordineeritud veebikeskkond www.mitteformaalne.ee ja seeläbi noorsootöötajatele suunatud koolitus- ja arendustegevused. Keskkond koondab õppematerjale ja -meetodeid, mis aitavad edendada noorte mitteformaalset ja informaalset õppimist, tõsta teadlikkust õpitu arvestamise vajalikkusest ja võimalustest, sealhulgas Noortepassist. Portaal on Eestis noorsootöötajate seas laialt tuntud.

Haavatavate sihtrühmade toetamine

VÕTA rakendamine nii haridusasutustes kui ka kutse andmisel aitab kaasa haavatavamate sihtrühmade toetamisele. Nii näiteks soosib VÕTA kasutamine pooleliolevate õpingute jätkamist ja lõpetamist. VÕTA rakendamine täiskasvanute gümnaasiumites hõlbustab mõnevõrra õpinguid täiskasvanutele. Kutsesüsteem aitab muuta nähtavaks inimeste tööalased teadmised ja oskused. Varasemalt sooritatud kutseeksamit on omakorda võimalik kasutada kutseõppe õpingute lõpetamiseks. Kirjeldatud võimalusi suunavad muuhulgas kasutama Töötukassa karjäärinõustajad, kelle ülesanne on tegeleda nii töötute kui ka töötavate inimeste karjäärinõustamisega. Nõustamine hõlmab nii õppimise, töökoha kui ka erialavalikuga seotud teemasid. Töötukassa suunab põhi- ja/või keskkooli lõpetama ning pakub ka tasemeõppes osalemise toetust. Toetus on mõeldud tööealistele töötavatele ja

töötuna registreeritud inimestele, kellel on puuduliku või vananenud hariduse või oskuste tõttu keeruline leida uut tööd või kellel on töökoha kaotamise oht. Toetust makstakse õppima asumisel tasuta õppekohal kutsehariduses, rakenduskõrghariduses või bakalaureuseõppes.

Toetusmeede on aktuaalne, kuivõrd ligi neljandik Eesti tööealisest elanikkonnast (vanus 25-64) on erialase hariduseta. See tähendab, et inimesel on kas põhiharidus või madalam haridustase või keskharidus. Kõige haavatavam grupp täiskasvanuid on need, kel pole põhi- või keskharidust. Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud.

Täiendavalt on Haridus- ja Teadusministeeriumi algatusel aastate jooksul läbi viidud mitmeid kampaaniaid (nt Jälle kooli, TULE programm), mille eesmärk on olnud kutsuda inimesi oma pooleli jäänud tasemeharidust lõpetama või erialaseid õpinguid jätkama. VÕTA rakendamise võimalus aitab taolisi kampaaniaid ellu kutsuda.

Samuti on Haridus- ja Teadusministeerium rahastanud Euroopa Sotsiaalfondi toel täiskasvanute gümnaasiumite projekte taotlusvooru „Madala haridustasemega täiskasvanute tagasitoomine tasemekoolitusse ja õppes osalemise toetamine“ raames. Näiteks ajaperioodil 2018-2020 rahastati kokku 18 projekti, mis toetasid haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomist põhi- ja üldkeskharidusõppesse ning õpingute edukat lõpetamist. Projektide raames pakuti näiteks nii õppimisoskust ja -võimekust arendavaid kursusi, lisa- ja tasanduskursusi olulisemates õppeainetes, õppijate nõustamist, individuaalset juhendamist. Tehti sihivõrgust teavitustööd, et tõsta haavatavasse sihtrühma kuuluvate täiskasvanute teadlikkust õppimisvõimalustest jne.

Niinimetatud oskuste auditeid (*skills audits*) spetsiaalselt selleks loodud keskustes Eestis läbi ei viida. Nagu ülal viidatud, toetab Eesti Töötukassa nii töötavaid kui ka töötuks registreeritud inimesi. Töötukassa on esindatud igas maakonnas, ehk kokku tegutseb 15 keskust üle Eesti. Ollakse toeks nii noortele tööellu astujatele, pikalt tööelust eemal olnud inimestele tööle naasmisel, töölt tööle liikujatele ja töötajatele, kes vajavad töökohal püsimiseks tuge oskuste puudumise või vähenenud töövõime tõttu. Toetatakse ka tööandjaid sobiva tööjõu leidmisel ja ettevalmistamisel, töötajate oskuste arendamisel, töökohtade loomisel ja kohandamisel ning ümberkorralduste läbiviimisel.

Iga töötaja ja tööandjaga tegeleb personaalne nõustaja, kes aitab inimesel analüüsida tema kompetentse, suunates teda seeläbi, kas tasemeõppesse ja/või täienduskoolitusele ja/või tööle kandideerima. Virtuaalsel teel on võimalik tuge ja juhendamist saada Töötukassa loodud veebikeskkonnast [Minu karjäär](#). Kokkuvõtvalt pakutakse erinevaid teenuseid, mis arvestavad tööturu vajadusi ning iga täiskasvanu individuaalseid võimalusi ja vajadusi.

VÕTA kasutamise taskukohasus taotlejale

VÕTA võib olla tasuline kõrgkoolides ja selle hinnastamise põhimõtted varieeruvad. Näiteks võidakse tasu arvestada eraldi nii taotluse läbivaatamise kui ka täiendavalt veel ainepunktide mahu eest. Näiteks TalTechis on taotluse läbivaatamise tasu 15 eurot, õpingute ja täienduskoolitusest õpitu arvestamisel maksab 1 EAP 12 eurot kuni 30 EAP taotlemisel

ning alates 31 EAP taotlemisest 360 eurot (sõltumata EAP-de koguarvust). Töökogemusest õpitu arvestamise taotlemisel on ühe EAP tasumäär 30 eurot. Tartu Ülikoolis maksab tasulise taotluse läbivaatamine 10 eurot taotletava ainepunkti kohta. Levinud on ka praktika, et tasuta on oma koolis omandatud ainepunktide või täienduskoolitusega õpitu ülekandmine. Kui aga õpitu on mõnes teises õppeasutuses omandatud või täienduskoolituse/töökogemuse raames, siis tuleb VÕTA kasutamise eest maksta. Eestis on ka erakõrgkooli, kus õpe on tasuline ja seega on mõistagi tasuline ka VÕTA. Kutse taotlemine on nii ehk naa tasuline, seega sisaldub VÕTA kasutamine juba selle sees või on selle kasutamiseks kehtestatud veel eraldi hind. Tänapäevase seisuga on eraldi VÕTA kasutamise hind kehtestatud seoses kolme kutsega, mis on kõik ühe kutse andja hallata. Kutse- ja üldhariduskoolides VÕTA kasutamisel täiendavaid tasusid õppijale ei rakendu, see on tasuta.

Puuduvad andmed/uuringud ja kasutajate tagasiside VÕTA kasutamise taskukohasuse osas. Arvestades aga, et nii üld- kui kutsehariduses on see taotlejale tasuta ja ka kõrgkoolides osaliselt tasuline, siis võib eeldada, et VÕTA on pigem taskukohane. Seda toetab ka kokkuvõtvalt läbi aastate suurenenud VÕTA kasutajate arv ja ainepunktide maht.

VÕTA kättesaadavust mõjutab tõenäoliselt eelkõige info kättesaadavus ja nõustamise maht ning kvaliteet. VÕTAgaga seotud info avalikustamise ja süsteemse jagamise kvaliteet varieerub aga kooliti. Kuivõrd VÕTA kasutamise vastutus protsessi algatajana lasub taotlejal, siis muutub VÕTA kättesaadavuse osas määravaks inimese valmisolek tõendusmaterjali esitamiseks, analüüsi oskus ja motivatsioon. Mida rohkem suudavad koolid seda toetada, seda edukamad on VÕTA taotlused. Statistika toetudes paistab aga silma, et rohkem on levinud ainepunktide arvestamine varasemate õpingute ehk formaalõppe eest ja oluliselt vähem töökogemuse või muu vabal ajal omandatud täienduskoolituse (mitteformaalse õppe) ja/või kogemuse (informaalne õpe) eest.

VÕTA-alase info kättesaadavust toetavad ka Haridus- ja Teadusministeeriumi kesksed tegevused, nagu näiteks Haridusportaalil VÕTA info kuvamine. Samuti ka e-õppematerjalide tellimine ja kõigile osapooltele kättesaadavaks tegemine (sealhulgas selgitavad lühivideod erinevates keeltes).

5. Sidusrühmade roll VÕTA rakendamisel

Nagu juba viidatud on VÕTA rakendamine Eesti institutsioonide keskne ja selle kasutamine on kõige rohkem levinud formaalhariduse süsteemis. Seega on kõige olulisemateks sidusrühmadeks **haridusasutused** kõrg-, kutse- ja üldhariduses. VÕTAt rakendavad asutused vastutavad oma VÕTA kordade ja regulatsioonide väljatöötamise ja teabe avalikustamise, sh andmete esitamise eest kooskõlas Eesti riigis kokku lepitud põhimõtete, haridusstandardite ning Euroopa Liidu tasandil VÕTA soovitusel toodud põhimõtete ja

Oluline ja keskne osapool on **Haridus- ja Teadusministeerium**, kes koordineerib VÕTA rakendamist riiklikul ja seadusandlikul tasandil. Ministeeriumi algatusel on ellu kutsutud mitmed olulised projektid (nagu LÜKKA, Primus, Kutsehariduse sisuline arendamine ja

Noorte edu toetuseks), et käivitada VÕTA rakendamiseks vajalikud arendustegevused. Nende tulemusel on loodud ja ellu viidud ka vajalikud seadusandluslikud muudatused. Samuti on erinevate Euroopa Sotsiaalfondi programmide abil jätkatud arendustegevusi ning toetatud ministeeriumi poolt keskselt algatatud tegevuste kõrval ka haridusasutuste VÕTAgaga seotud projekte. HTM on korraldatud koolitusi, seminare, õppereise, veebiseminare jne. (Rohkem infot: peatükk 6)

Kuigi nii LÜKKA projekti kui ka Primus programmi üheks eesmärgiks oli haridusasutuste vahelise koostöövõrgustiku loomine VÕTA süsteemi edasiseks arendamiseks, siis paraku ei ole see pärast suuremahuliste projektide lõppemist iseseisvana toimima jäänud. HTMil on olnud viimasel kümnel aastal võrgustiku tegevuste eestvedaja roll.

HTMil on olnud ka VÕTA rakendamise eestvedaja roll just mittestatsionaarset õpet pakkuvate koolide, eelkõige täiskasvanute gümnaasiumite toetamisel. HTMi eestvedamisel moodustati tööühm, töötati välja vajalik näidismaterjal ja viidi läbi ka eel- ja järelküsitlusi. Samuti on HTMi eestvedamisel parasjagu käsil arendustegevus huvihariduses ja noorsootöö valdkonnas õpitu arvestamiseks põhi- ja keskkooli õpingute osaks.

Kutsesüsteemi arendamist korraldava asutusena koordineerib **SA Kutsekoda** muuhulgas **kutse andjate** tööd, suunates sealhulgas ka VÕTA rakendamise seotud arendustegevusi kutse taotlemise protsessis. Kutse andjad vastutavad VÕTA rakendamise eest. Kutse andjad on üldjuhul erinevad erialaliidud ehk katusorganisatsioonid, kes tegutsevad mittetulundusühenduste või sihtasutustena, aga ka näiteks kutse- ja kõrgkoolid. Alates 2005. aastast töötab Kutsekoja juures **Europassi Keskus** ja **EQF-i rakendamise koordineerimiskeskus (NCP)**. Kutsekoja asutajateks on Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Eesti Töandjate Keskliit, Teenistujate Ametiliitude Organisatsioon TALO, Eesti Ametiühingute Keskliit ning Eesti Vabariik.

Eesti Vabariigi nimel täidab Kutsekoja asutajaõigusi Haridus- ja Teadusministeerium. Seega on Haridus- ja Teadusministeerium ka kutsesüsteemiga seotud arendustegevuste eestvedaja. Käesoleval hetkel kavandatakse kutsesüsteemi reformi, millega minnakse üle oskuspõhisele lähenemisele, mis aitab haridus- ja töömaailma siduda senisest sujuvamalt tervikuks. Kutsekoda koostöös HTMiga on loomas oskuste kirjeldamise, prognoosimise ja tunnustamise terviksüsteemi (oskuste süsteem), mille juurde kuuluvad teenus- ja analüüsikeskkonnad. Loodavatest digilahendustest saab tööriist nii töö- ja õpivalikuid tegevatele inimestele, tööandjatele, koolitajatele, õppekavakoostajatele ning õpi- ja karjääriteede toetajatele²⁵.

Läbi Kutsekoja ja kutse andjate töö on kaasatud ka **ettevõtjad**, kes on kaasatud nii kutsestandardite koostamisprotsessi kui ka kutse andmisel hindajatena. On ka praktikaid, kus õppeasutused on ettevõtjaid kaasanud VÕTA hindamisprotsessi. Nendel roll saab olema

²⁵ Haridus- ja Teadusministeerium (2022). *Oskuste süsteem seob haridus- ja töömaailma paindlikumalt ühte*. Veebileht: <https://www.hm.ee/uudised/oskuste-susteem-seob-haridus-ja-toomaailma-paindlikumalt-uhte>. Külastatud: 09.04.2023

veelgi suurem kutsesüsteemi reformi käigus planeeritud oskuste tunnustamise protsessi sisseadmisesel.

Kuigi **Töötukassa** ise ei ole VÕTAt rakendav asutus, siis on **Töötukassa karjäärinõustajatel** oluline roll inimeste karjäärialasel nõustamisel ja suunamisel, kas vajadusel tasemeõppe õpinguid lõpetama või erialaste õpingutega alustama. Seeläbi aitavad nad kaasa ka üldisele teadlikkuse tõstmisele VÕTA võimalustest.

VÕTA rakendamisele on kaasa aidanud mitmed haridusvaldkonda kuuluvad organisatsioonid, keda Haridus- ja Teadusministeerium on kaasanud algatatud projekte/programme või kindlaid arendustegevusi juhtima. Nii näiteks koordineeris Sihtasutus Archimedes (nüüd **Haridus- ja Noorteamet**) kõrghariduse programmi Primus. Sihtasutus Innove (nüüd Haridus- ja Noorteamet) toetas VÕTA arendustegevust kutsekoolides ja koostas juhendmaterjali VÕTA rakendamiseks üldhariduses. Üldhariduses toimivate arengutega seoses on üha rohkem kaasatud ka nii erinevaid huviharidust pakkuvaid kui ka noorsootöö valdkonna organisatsioone. Üldjuhul on tegu erinevate kolmandasse sektorisse kuuluvate organisatsioonidega.

Üks oluline noorsootöö edendamise seotud avaliku sektori organisatsioon on Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpuse Agentuuri noorteprogrammide keskus, mis nüüd kuulub samuti Haridus- ja Noorteameti alla (varasemalt Sihtasutus Archimedese koosseisu). Agentuuris tegutseb veel ka haridusprogrammide keskus. Nendes keskustes toetatakse nii noorte ja täiskasvanute õpirännet, haridus- ja noortevaldkonna arengut, rahvusvahelist koostööd ning noorte osalust ja ühiskonda panustavaid projekte. Sealhulgas panustatakse nii Noortepassi kui ka muude läbipaistvust suurendavate vahendite populariseerimisse.

Seni ei ole kaasatud täienduskoolituspakkujaid ja muid kolmanda sektori organisatsioone.

6. VÕTA kvaliteedi tagamine, sh praktikute tegevusvõimekuse suurendamine

VÕTA rakendamisega seotud kvaliteedi tagamine peab kuuluma lahutamatult õppeasutuste ja kutse andjate kvaliteedikäsitle ja -juhtimise raamistikku²⁶. Riigitasandil kehtivad VÕTA põhimõtted on ühtlasi ka VÕTA kvaliteedikriteeriumid. Seega on VÕTA kvaliteedikriteeriumid kokkuvõtvalt järgnevad:

1. VÕTA on eesmärgipärane.
2. VÕTA lähtub taotleja vajadustest ja on taotlejale vabatahtlik.
3. VÕTA korraldus ja meetodid on usaldusväärsed ning toetuvad haridus- ja kutsestandarditele ning headele tavadele. Keskne roll on usaldusel, mis tuleneb

²⁶ Rutiku, S., Vau, I., Ranne, R. (2011). *VÕTA Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Käsiiraamat*. Sihtasutus Archimedes

ühiskondlikust tunnustusest, täpselt defineeritud standarditest ning selgest informatsioonist hindamise protsessi ja kriteeriumide kohta.

4. Hindajad ja nõustajad on kompetentsed, sõltumatud ning erapooletud. Iseseisvus ja erapooletus on hindamisprotsessis võtmeteguriteks ning põhinevad hindajate vastutusel. Hindajate ja nõustajate rollid on selged ja eraldatud.
5. VÕTA kvaliteedi kindlustamine on süsteemne pideva parendamise põhimõttest lähtuv protsess.
6. VÕTA hindamisel järgitakse täpseid ja üheselt mõistetavaid hindamise põhimõtteid.

VÕTA kvaliteedi tagamine peab olema haridusasutuse õppeprotsessi või kutse andja kvaliteedikindlustamise süsteemi osa. Haridusasutus või kutse andja peab hindama regulaarselt VÕTA põhimõtteid, hindajate ja nõustajate kompetentsust ning VÕTA korraldust.

Kvaliteedi tagamine õppeasutuse/kutse andja vaates on seotud veel ka 1) VÕTA eest vastutava personali olemasolu tagamises – nõustajad ja hindajad ning vajadusel veel tugipersonal, kes vastutab korraldusliku poole eest, 2) VÕTA kajastamisega lõpudokumentides, 3) vaiete lahendamise, 4) tagasiside kogumisega ja 5) VÕTA statistika kogumisega.

VÕTAgas seotud kvaliteedi hindamine toimub haridusasutustes väga erineva regulaarsuse ja põhjalikkusega. On koole, kus see seisneb aastas korra VÕTA korra ülevaatamises. Mitmed koolid viitavad ka õppijate ja töötajate tagasiside kogumisele läbi rahuloluküsitluste ja selle põhjal VÕTAgas seotud vajalike muudatuste sisseviimisele. On ka koole, kes tõdevad, et regulaarsed kvaliteedihindamise tegevused puuduvad.

Lähtuvalt VÕTA põhimõttest/kvaliteedikriteeriumist nr 4 **on hindajad ja nõustajad kompetentsed, sõltumatud ning erapooletud**. Selleks arendavad nad pidevalt oma professionaalseid oskusi.

Koolides on levinud väga erinevad praktikad. On koole, kus regulaarselt, kas igal semestril või aastas korra või kaks toimuvad nõustajatele ja hindajatele seminarid, kus vaadatakse üle VÕTAgas seotud protsessid, arutatakse kitsaskohtade lahendamise üle jne. On ka koole, kus seda tehakse töökoosolekute vormis. Nõustajatele ja hindajatele suunatud koolitusi korraldavad üksikud, eelkõige osaletakse Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt kekselt pakutud koolitustel ja seminaridel ning oodatakse nende jätkumist.

HTM on läbi aastate tellinud nii haridusasutuste VÕTAgas seotud personalile (VÕTA koordinaatoritele, nõustajatele, hindajatele) kui ka kutse andjatele nii koolitusi kui ka muid seotuid arendustegevusi. Tegevused on ellu viidud ESFi toetatava tegevuse „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine (2015-2023)“ raames.

➤ **Koolitused, seminarid ja õppereisid**

Aastast 2015 on täiskasvanute gümnaasiumidele, kõrg- ja kutsekoolidele ning kutse andjatele korraldatud erinevaid koolitusi VÕTA üldpõhimõtete, nõustamise ja hindamise läbiviimise kohta.

Iga-aastaselt on korraldatud eraldi seminare nii kõrg- ja kutsekoolidele kui ka üldharidusasutustele (täiskasvanute gümnaasiumidele) kui ka niinimetatud ühendvõrgustiku kohtumisi. Ühendvõrgustiku kohtumiste idee on olnud: anda hoogu VÕTAgaga seotud arengute tutvustamisele erinevates haridustasemetes ja -liikides, kogemuste jagamisele, heade praktikate levitamisele ja uute tutvuste loomisele ning haridustasemete ülese koostöö arenemisele. Eriti oluline on see olnud kutseõppeasutuste vaates, sest alates 2019. aastast pakuvad täiskasvanutele põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamise võimalust ka mitmed kutseõppeasutused. See aga on tähendanud VÕTA rakendamise seotud põhimõtete ülevaatamist ja vastavate protsesside korraldamist lähtuvalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest.

Aastatel 2018 ja 2019 korraldati ka kaks õppereisi kõrg- ja kutsehariduse töötajatele, üks Kanadasse ja teine Iirimaa. Õppereiside eesmärk oli õppida välismaa praktikatest.

2020. aastal korraldati kolm VÕTA-teemalist veebiseminari, mille raames tutvuti parimate praktikatega Iirimaa, Islandi ja Rootsi VÕTA-süsteemides. Salvestused on kättesaadavad [Haridusportaal](#)is.

➤ **E-õppematerjalid**

Tänaseks on valminud kolm e-õppematerjali (e-kursust), mis on suunatud nii taotlejatele, nõustajatele kui ka hindajatele. Materjalid on kättesaadavad alates 2021. aastast E- koolikoti portaalil ja VÕTAt rakendavad asutused saavad neid oma töös kasutada ja jagada. Õppematerjalid on interaktiivsed, sisaldades muuhulgas ka enesekontrollküsimusi.

- Taotlejale suunatud e-õppematerjal (sh VÕTAt tutvustavad lühivideod) on mõeldud VÕTA-alase teadlikkuse suurendamiseks ja VÕTA taotlemisega alustamiseks.
- Nõustajatele ja hindajatele suunatud e-õppematerjal on eelkõige mõeldud uutele töötajatele, kes vajavad baastadmisi. Eesmärk on seeläbi vähendada pidevat ootust, korraldada alustavatele nõustajatele ja hindajatele suunatud koolitusi ning tagada info kättesaadavus kiiremini ja mugavamalt. Samuti aitavad e-õppematerjalid kokku hoida ka VÕTAt rakendavate asutuste aega uute inimeste välja õpetamisel.

E-õppematerjalide kasutatavus on üha suurenenud, kuid siiani on ka koole, kus nendega ei ole veel tutvutud ning need ei ole võetud igapäevasesse kasutusse.

➤ **Haridusportaalil VÕTA alamlehe loomine**

Loodud alamleht annab õppija- ja taotlejasõbralikult ülevaate VÕTA sisust, eesmärgist, kasust ja rakendamisest erinevatel haridustasemetel. Nõustajatele ja hindajatele on see aga abiks seeläbi, et lehele on koondatud olemasolevad VÕTA materjalid ning samuti on loodud

korduma kippuvate küsimuste rubriik. Eelkõige võiks see toetada VÕTAgaga seotud alustavaid töötajaid.

Kokkuvõtvalt, kõiki haridusasutusi ja kutse andjaid hõlmav koolitustegevus VÕTA nõustajatele ja hindajatele on olnud tagatud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt. Osad koolid korraldavad ka ise koolisiseseid regulaarseid seminare/koolitusi/töökoosolekuid, kuid pigem on sellekohane ootus suunatud ministeeriumile ja seda eriti just väiksemate koolide poolt. Ja kuigi ministeerium tellis e-õppematerjalid eesmärgiga tagada just alustavatele VÕTA töötajatele võimaluse teemakohaseks enesetäiendamiseks, siis on siiski püsinud koolide ootus ka nende koolituste korraldamise järele. Omamoodi väljakutseks on see, et VÕTAgaga seotud täienduskoolitust pakutakse üldjuhul vaid Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel ehk selle pakkumine ei ole levinud eraturul. Osa probleemist peitub ka selles, et teemaga seotud koolitajaid on vähe.

7. Hindamine ja järelvalve

VÕTA rakendajatel Eestis – õppeasutustel ja kutse andjatel – on ühelt poolt suur vabadus, ent ka vastutus. Kuivõrd VÕTA kvaliteedi tagamine on haridusasutuse õppeprotsessi ja kutse andja kvaliteedikindlustamise süsteemi lahutamatu osa, siis on see tihedalt seotud nii üld-, kutse- ja kõrghariduse kui ka kutse andmise kvaliteedi tagamise ja järelvalvega. Eraldi üleriigilise süsteemi rakendamise seotud arengute ja mõju hindamiseks välja töötatud ei ole.

Eestis saavad kõrgharidust pakkuda vaid õppe kvaliteedi hindamise ehk institutsionaalse akrediteerimise läbinud kõrgkoolid. Institutsionaalne akrediteerimine on välishindamine, mille käigus hinnatakse ülikooli juhtimise, töökorralduse, õppe- ja teadustegevuse ning õppe- ja uurimiskeskonna vastavust õigusaktidele, ülikooli eesmärkidele ja arengukavale²⁷.

Kutsehariduses tuleb tähtajatu õppeõigusega õppekavarühmade puhul läbida kvaliteedihindamine vähemalt kord kuue aasta jooksul. Kvaliteedihindamine on kujundav hindamine, mille eesmärk on toetada õppimiskeskse koolikultuuri arengut ning suurendada kutsehariduse usaldusväarsust²⁸. Kui õppekavarühmal on tähtajaline õppeõigus, tuleb tähtajatu õiguse saamiseks läbida kordushindamine. Haridus- ja teadusministeerium on andnud Eesti Hariduse Kvaliteediagentuurile kutseõppe esma- ja kordushindamise ning kvaliteedihindamise korraldamise õiguse.

²⁷ Eesti Hariduse Kvaliteediagentuur (2023). *Kõrghariduse kvaliteedi hindamine*. Veebileht: <https://haka.ee/korgkoolile/korghariduse-valishindamine-estis/> Külastatud: 16.04.2023

²⁸ Eesti Hariduse Kvaliteediagentuur. *Kutsehariduse kvaliteedi hindamine*. Veebileht: <https://haka.ee/kutsekoolile/hindamine/> (Külastatud: 16.04.2023)

Kvaliteedijuhtimine üldhariduses baseerub sisehindamisele²⁹. Sisehindamine on õppeasutustes kohustuslik. Õppeasutus koostab sisehindamise aruande vähemalt üks kord kooli arengukava perioodi jooksul, kusjuures arengukava koostatakse vähemalt kolmeks aastaks. Sisehindamises kasutatavad meetodid valib õppeasutus ise, samuti ka aruande vormi. Sisehindamise üldine eesmärk on õppija arengu toetamine. Üldise eesmärgi täitmiseks tuleb sisehindamise käigus:

- hinnata asutuse õpikeskkonna arengut ja õppijate tulemuslikkust kindlustavate eesmärkide täitmist,
- analüüsida õppe- ja kasvatustööd ning selle tulemuslikkust ja anda hinnang asutuse tegevusele ja tulemuslikkusele tervikuna.

Kutsekoja ülesanded³⁰ kutse andmise tegevuse kvaliteedi tagamisel on:

- õigusaktidest tulenevate nõuete täitmise hindamine kutse andmise korraldamisel;
- kutse andmise ühtse metoodika arendamine ning kinnitamine;
- kutse andja õiguste taotlemise ja kutse andmise protsessi otstarbekuse analüüsimine;
- kutse andmisega seotud kulude õigus- ja eesmärgipärasuse hindamine.

Kutsekoja ülesannete täitmise ning kvaliteedi tagamise eelduseks on tagasiside olemasolu protsesside, tegevuste toimimise kohta. Tagasisidet kogutakse eesmärgiga nõustada kutse andjaid kutse andmist puudutavates küsimustes ning teha ettepanekuid kutse andmise protsessi parendamiseks ja edaspidiseks arendustööks.

Aastate jooksul nii Haridus- ja Teadusministeeriumi kui ka Innove (nüüd Haridus- ja Noorteamet) poolt läbi viidud VÕTA rakendamisega seotud küsitlusi. Viimaste tulemused on olnud eelkõige aluseks VÕTAgaga seotud koolitus- ja arendustegevuste tellimisel ning võrgustikutöö edendamisel.

VÕTA kasutamise seotud statistika (nii õppijate arv, kes on VÕTA kasutanud, VÕTAgaga arvestatud õppemaht ja õppevaldkond) kõrg- ja kutsehariduses koondub ka Eesti Hariduse Infosüsteemi.

²⁹ Haridus- ja Teadusministeerium (2023). *Kvaliteedi juhtimine alus, põhi- ja keskhariduses*. Veebileht: <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/opetaja-koolijuht-ja-koolipidaja/kvaliteedi-juhtimine-alus-pohi-ja#kasulikud-materjalid> (Külastatud: 16.04.2023)

³⁰ Kutsekoda (2019). *Kutse andmise kvaliteedi tagamine ja järelevalve*. Veebileht: https://www.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/04/Kutse-andmise-kvaliteedi-tagamine-ja-j%C3%A4relevalve_.pdf (Külastatud: 16.04.2023)

8. Kokkuvõtvad järeldused

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et Euroopa Liidu Nõukogu 2012. aasta soovitused mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise kohta on Eestis riigis valdavalt rakendatud.

Kõikidel inimestel on võimalik tõendada nii formaalharidussüsteemis kui ka väljaspool seda, ehk mitteformaalsel ja informaalset viisil omandatud teadmisi ja oskusi (kompetentse) ning kasutada neid nii formaalhariduslike kvalifikatsioonide kui ka kutsekvalifikatsioonide, sealhulgas osakutsete omandamisel. **Läbivalt kehtib põhimõte, et VÕTA rakendamise eelduseks on varem õpitu sisuline sobivus õppekava ja selle õpiväljunditega või kutsestandardiga ning piisava tõendusmaterjali olemasolu.** Seejuures ei ole mobiilsuste ja/või avatud e-õppevaral õpitu erandiks.

VÕTA mõiste, eesmärgid ja põhimõtted on Eestis defineeritud ja kõik VÕTAt rakendavad asutused järgivad neid. Peamisteks rakendajateks on haridusasutused nii üld-, kutse- kui ka kõrghariduses ja kutse andjad. Euroopa Liidu Nõukogu soovitustes kirjeldatud etapid – identifitseerimine, dokumenteerimine, hindamine ja sertifitseerimine – on VÕTA rakendamise aluseks.

Täiendavalt, VÕTA rakendamist Eestis toetavad ülal loetletud meetmed ülal viidatud soovitustes. Kokkuvõtvalt saab nendele toetudes tõdeda järgnevat:

1. Valideerimine ehk varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine (VÕTA) on seotud Eesti kvalifikatsioonisüsteemiga, mis hõlmab nii formaalhariduslikke kui ka kutsekvalifikatsioone. Kuna Eesti kvalifikatsiooniraamistiku (EKR) tasemekirjeldused on identsed Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku ehk EQFi tasemekirjeldustega, võrdub EKRi tase alati sama EQFi tasemega.
2. VÕTA-alane informatsioon ja nõustamine (sealhulgas kasutegurid ja protseduurid) on kättesaadavad nii üksikisikutele kui ka organisatsioonidele. Vastavalt VÕTA põhimõtetele tagab VÕTAt arvestav asutus taotlejale vajaliku informatsiooni, juhendamise ja nõustamise kättesaadavuse. VÕTAt rakendavad asutused on avalikustanud VÕTAgaga seotud regulatsioonid ja protseduurid oma kodulehtedel, korraldavad infotunde ja -päevi ning paljudes õppeasutustes pööratakse info levitamisele tähelepanu ka sisseastumise perioodil. Lisaks rakendajatele toetab Haridus- ja Teadusministeerium valdkondade üleselt VÕTA-alase info kättesaadavust ja levikut. Info on leitav nii Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel, haridusportaalis kui ka avatud e-õppematerjalina.
3. Haavatavatele sihtrühmadele, sealhulgas töötutele ja tööturiskis olevatele inimestele, on VÕTA kasulik, sest toetab nende õppesse astumist või tagasi asumist pooleli jätmise korral ja lõpetamist, luues seeläbi paremaid eeldusi tööturul hakkama saamiseks.
4. Eesti Töötukassa karjäärinõustajad toetavad nii töötuid kui ka töötavaid inimesi nende seni omandatud teadmiste ja oskuste (kompetentside) analüüsimisel ning edasiste karjäärivalikute tegemisel. Vajadusel suunatakse inimesi (uue) eriala õpingutele või haridusteed lõpetama või toetatakse teda täienduskoolitusel osalemise võimalusega. Niinimetatud oskuste auditeid (*skills audits*) spetsiaalselt selleks loodud keskustes Eestis läbi ei viida.

5. Nagu kirjeldatud käesoleva loetelu punktis 2, vastutab VÕTAt rakendav asutus taotlejale vajaliku informatsiooni, juhendamise ja nõustamise kättesaadavuse eest. Vastavalt sellesisulisele VÕTA põhimõttele peab taotlejale esitatav ajaraamistik ja muud tingimused olema teostatavad. VÕTA taotlemist haridusasutustes toetavad VÕTA nõustajad ja kutsete taotlemisel kutse andjad.
6. VÕTA rakendamise seotud kvaliteedi tagamine kuulub lahutamatuult õppeasutuste ja kutse andjate kvaliteedikäsitluse ja -juhtimise raamistikku. VÕTA põhimõtted on ühtlasi ka VÕTA kvaliteedikriteeriumid. Vastavalt VÕTA põhimõttele nr 3 peavad VÕTA korraldus ja meetodid olema usaldusväärsed ning toetuma haridus- ja kutsestandarditele ning headele tavadele. Keskne roll on usaldusel, mis tuleneb ühiskondlikust tunnustusest, täpselt defineeritud standarditest ning selgest informatsioonist hindamise protsessi ja kriteeriumide kohta. Hindamise meetodite ja -kriteeriumite eest vastutavad VÕTA hindajad. VÕTA taotleja peab alati saama taotlemise protsessi lõpus tagasisidet, samuti on tal õigus otsus vaidlustada.
7. Nii VÕTAt rakendavad asutused kui ka Haridus- ja Teadusministeerium pakuvad VÕTA rakendamise seotud personalile (koordinaatoritele, nõustajatele, hindajatele) VÕTA-alaseid enesetäiendamise võimalusi nii asutusesiseste koosolekute ja seminaride kui ka asutuste/valdkondade üleste koolituste (sh avatud e-õppematerjalide), seminaride, õppereiside näol. Erinevate Euroopa Sotsiaalfondi toel ellurakendatud programmide raames on koostatud nii käsiraamatuid kui ka juhendmaterjale nii taotlejatele kui ka nõustajatele ja hindajatele jne.
8. Nagu ülal viidatud, saab VÕTAt kasutada nii formaalhariduslike kvalifikatsioonide kui ka kutsekvalifikatsioonide, sealhulgas osakutsete omandamisel.
9. Euroopa Liidu tasandil algatatud raamistikud/tööriistad nagu Europass ja Noortepass, on Eestis üha rohkem tuntud/propageeritud ning need aitavad kaasa mitteformaalsel ja informaalsel viisil õpitu paremale dokumenteerimisel.
10. Nii kutse- kui kõrghariduse valdkonnas on valideerimise praktikad seotud õppemahu arvestussüsteemidega, mis on omakorda seotud nii ECTS-i kui ka ECVETiga.

VÕTA süsteemi arendamise ja rakendamise on sidusrühmadena Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel ning toel olnud enim kaasatud VÕTAt rakendavad asutused ehk haridusasutused ja kutse andjad. Sellest tulenevalt on VÕTA arendustegevustega eelkõige olnud seotud ka just erinevad avaliku sektori loodud organisatsioonid (sihtasutused), mis tegutsevad hariduse, noorsootöö või kutsetegevuse valdkonnas. Nii näiteks Haridus- ja Noorteamet, kes täna ühendab endas Sihtasutust Archimedes ja Sihtasutust Innove ning Sihtasutus Kutsekoda. Eelkõige läbi Kutsekoja on kaasatud ka tööandjad ja erialaliidud, kes on kutsesüsteemi olulised osapoolsed.

Vähem on seni kaasatud erasektori esindajaid ja erinevaid kolmandasse sektoris kuuluvaid haridusvaldkonna ühendusi ja noorteühendusi. Samuti ei ole kaasatud eralgatusel tegutsevaid täienduskoolituspakkujaid, kes võivad tegutseda nii era- kui ka kolmandas sektoris. Kirjeldatud arendustegevused mitteformaalse ja informaalse õppe arvestamisega üldhariduses ja mikrokvalifikatsioonide pakkumise reguleerimine viitavad aga nii erinevate kolmanda sektori organisatsioonide (noorteühenduste, täienduskoolituspakkujate, kes tegutsevad MTÜdena) kui ka erasektori (koolitusfirmade) suuremale kaasamisele.

Sidusrühmade ülesed kokkulepped ja tegevuse koordineerimine on eelkõige lähtunud VÕTA rakendamise praktikate arendamisest nii formaalharidussüsteemis kui ka kutse

andmisel. Ja kuigi nii LÜKKA projekti kui ka Primus programmi üheks eesmärgiks oli haridusasutuste vahelise koostöövõrgustiku loomine VÕTA süsteemi edasiseks arendamiseks, siis paraku ei ole see pärast suuremahuliste projektide lõppemist iseseisvana toimima jäänud. HTMil on olnud viimasel kümnel aastal võrgustiku tegevuste eestvedaja roll.

Tähelepanekud edasisteks arendustegevusteks

VÕTA edasiste arengute koordineerimine ja praktikate loomine nii, et see oleks seotud ja rakendatud kõikide haridusvaldkonna, sealhulgas koolitusvaldkonna osadega, tööturu ning kolmanda sektoriga on eesmärk, mille suunas tuleb Eesti riigil veel tegutseda. Vajadus, selle suunas liikuda ja kaasata selleks erinevate sektorite esindajaid, tuuakse välja ka CEDEFOPi, Euroopa Komisjoni ja ICFi poolt eririikide raporteid sünteesivas kokkuvõttes “European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018”³¹.

Eestis eeldab see senisest süsteemsemat tööturu esindajate ja tööandjate, kolmandasse sektorisse kuuluvate haridus- ja noorteühenduste ning eratäienduskoolituspakkujate kaasamist ja koordineerimist. Just era- ja kolmanda sektori, sealhulgas koolitusvaldkonnas tegutsevate organisatsioonide esindajate kaasamine on võtmetähtsusega, et liikuda laiaulatusliku ja sektorite üleste valideerimise praktikate rakendamise suunas.

Viidatud kokkuvõttes rõhutatakse ka vajadust, et liikmesriigid peaksid arendama välja tervikliku seiresüsteemi valideerimise tulemuste ja praktikate hindamiseks, suurendades seeläbi valideerimisega seotud järelevalvet. Kuigi vastavalt Eestis järgitavatele VÕTA põhimõtetele on VÕTA kvaliteedi tagamine haridusasutuse õppeprotsessi või kutse andja kvaliteedikindlustamise süsteemi osa, siis tuleb ka tõdeda, et VÕTAt rakendavate asutuste praktikad kvaliteedi tagamisel ja arendamisel on väga erinevad. Samuti ei ole Eesti riigil statistiliselt terviklikku ülevaadet VÕTA kasutatavusest. Senisest suurem tähelepanu teemale toetaks kindlasti VÕTA kvaliteedi arendamist. Sellekohast tagasisidet on haridusasutused andnud ka koostöövõrgustike kohtumistel.

Neljanda ehk viimase aspektina tuuakse kokkuvõttes välja vajadus parandada valideerimisega seotud jätkusuutlikkust ja finantseerimist. Ka Eesti kuulub nende riikide hulka, kus VÕTAgaga seotud arendustegevused on olnud eelkõige rahastatud Euroopa Liidu struktuurifondidest. Mil määral ja kui süsteemselt panustavad VÕTAt rakendavad asutused oma eelarvetest lisaks, selles osas puudub ülevaade. Puuduvad ka andmed VÕTA kasutamise taskukohasuse kohta taotlejale vaates. VÕTA jätkusuutlikkuse ja finantseerimisega seotud väljakutsetega tegelemiseks oleks vaja esmalt sellekohaseid andmeid.

³¹ Cedefop, European Commission, ICF. (2019). European inventory on validation of non-formal and informal learning 2018 update: Synthesis report.
http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2019/european_inventory_validation_2018_synthesis.pdf